

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган

Лучія Мігок

Анка Штюбяну

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

II клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган

Лучія Мігок

Анка Штюбяну

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

II клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

© E.D.P. 2018. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, București. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.
 Str. Spiru Haret nr. 12, sector 1, cod 010176, București
 Tel.: 021.315.38.20
 Tel./fax: 021.312.28.85
 e-mail: office@edituradp.ro
 www.edituradp.ro
 Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot nr. 28-30

Comenzi pentru această lucrare se primesc:

- prin poștă, pe adresa editurii
- prin e-mail: comenzi@edituradp.ro
comercial@edituradp.ro
- prin telefon/fax: 021.315.73.98

Redactor: **Elvira Codrea**
 Coperta: **Otilia-Elena Borș**

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПІДРУЧНИКА

Дорогі учні! Ви закінчили читати свій перший і найголовніший підручник – Буквар. А тепер у ваших руках – підручник до другого класу. Сподіваємося, він стане вам справжнім другом і відкриє вам цікаві стежинки у Світ Знань Української Мови. Хай щастить вам!

Обкладинка підручника

Автори підручника _____

Назва підручника _____

Видавництво _____

Сторінка навчання

Голосні звуки. Позначення їх буквами

Дай відповідь! Скільки голосних звуків в українській мові?

Запам'ятай!

В українській мові є шість голосних звуків. Вони позначаються на письмі буквами:
а о у е и я ю є ї

Працюємо разом! Прочитай пари слів і поясни їх значення. Якими звуками відрізняються ці слова? Як називаються ці звуки?
дім – дим   рис – ріс   сам – сом
так – тук   дам – дім   жар – жарі

Вислові! Перепиши слова і визнач, скільки всього букв, скільки голосних звуків у словах.
Беріза, ліпа, дуб, ліс, сосна, молоко, тісто.

Я можу! Перепиши слова. Назви усно голосні звуки.
Яскравий, Юрій, розповідає, читаю, радіє, юнак, кружале, пам'ять, навчає, сніг, країни.

Я можу! Винеси подані слова у два стовпчик: у перший – з однаковою кількістю букв і звуків, у другий – в яких букв більше, а ніж звуків.
Валі, витисні, люди, радість, маленький, працьовитий, буряк, свято, росуть, край.

Домашнє завдання Перепиши текст та познач голосні звуки.
І старі, і молоді, навіть діти знають.
Що гриби після дощу своєю виростають.
М. Стрипан

39

Сторінка повторення

Повторення анострофа. Сполучення дж, дз, йю, юо

Працюємо разом! Допиши потрібні слова.
Я навчався у ... класі. Мама купила ... олівці.

Вислові! Прочитай слова, запиши їх, змінюючи за зразком. Підкресли буквосполучення дж.
Зразок: Сидіти – сиду.
Ходити – _____, будити – _____, водити – _____, радити – _____.

Я можу! Склади слова і запиши їх.

га	ра	н
міль	їю	мній
зна	и	к

Вислові! Прочитай і запиши загадку. Відгадай її.
Дзьоб мішний і острий має,
Шкідливих їм добуває.

Домашнє завдання Випиши слова з буквосполученням юо.
То чорна, то біла
По небу ходила.
Побив її вітер –
Сильно розлущала.
Кольори усі збрала,
І півколом в небі стала.

67

Сторінка оцінювання

Перепір себе

II 1. Визнач, у якому рядку всі слова написані правильно.
а) гори, губи, зуби; б) хори, губи, луби; в) хори, хуби, луби.

II 2. Допиши букви і, и?
Лі...с; а...с; Д...м; а...м; Р...с; р...с.

C 3. Допиши слова, які пишуться з великої букви.
Імена: ...; Села: ...; Міста: ...

C 4. Доповни слова:
...ксана, ...уція, ...арія; Петрої, Василью, Рад...

C 5. Поклади відповідний знак у кінці речення:
Ти був на стадіоні

D 6. Склади й запиши два-три речення про осін.

C 7. Осінні місяці це:
а) вересень, жовтень, серпень; б) вересень, жовтень, листопад; в) вересень, серпень, листопад.

C 8. Визнач, який це текст:
Ой, багата, шедра крале,
Чом так швидко ти прийшла?..
а) казка; б) вірш; в) оповідання.

B 9. Вкажи, чому жовтень сам іде.
а) він немає друзів; б) має друзів; в) він одишеаний.

32

Умовні позначки:

П – початковий рівень

С – середній рівень

Д – достатній рівень

В – високий рівень

– AMI static, de ascultare activă și observare dirijată a unei imagini semnificative

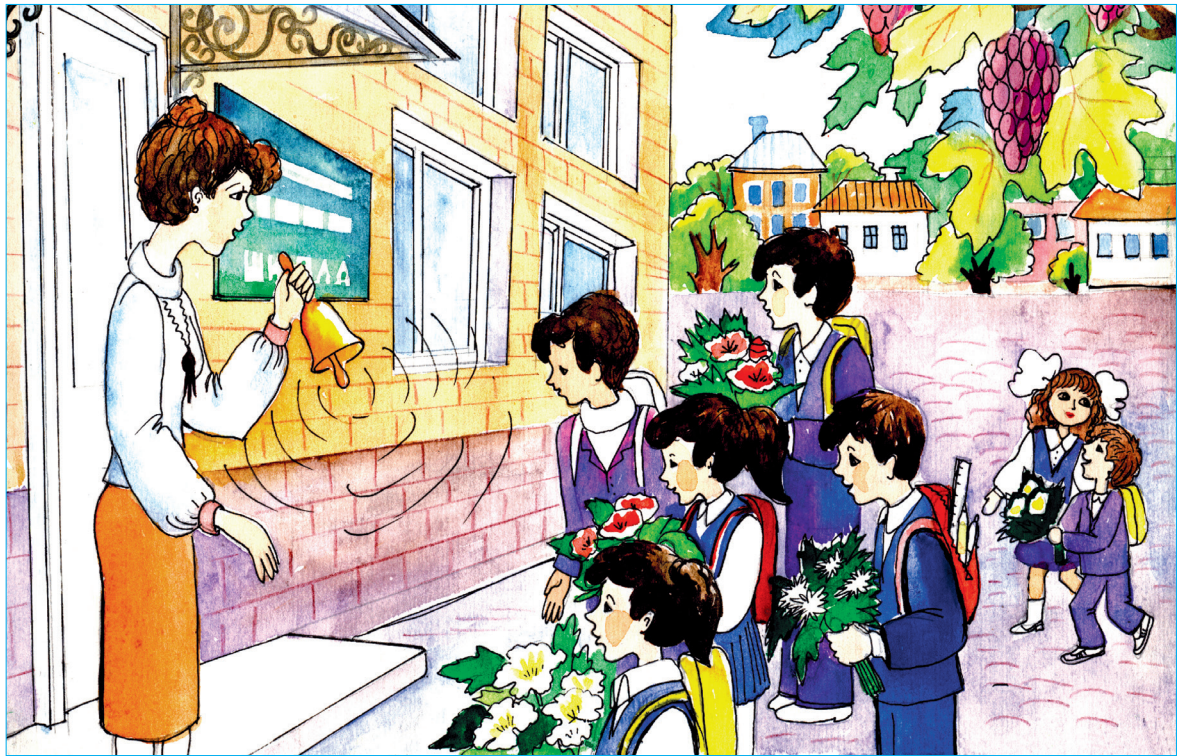
– Activitate animată (filmuleț sau scurtă animație)

– Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

Мова і мовлення

Мова – це поєднання звуків, слів, словосполучень, речень, текстів, які служать для спілкування.

Мовлення – це спілкування за допомогою мови. Мовлення не можливе без знання мови.

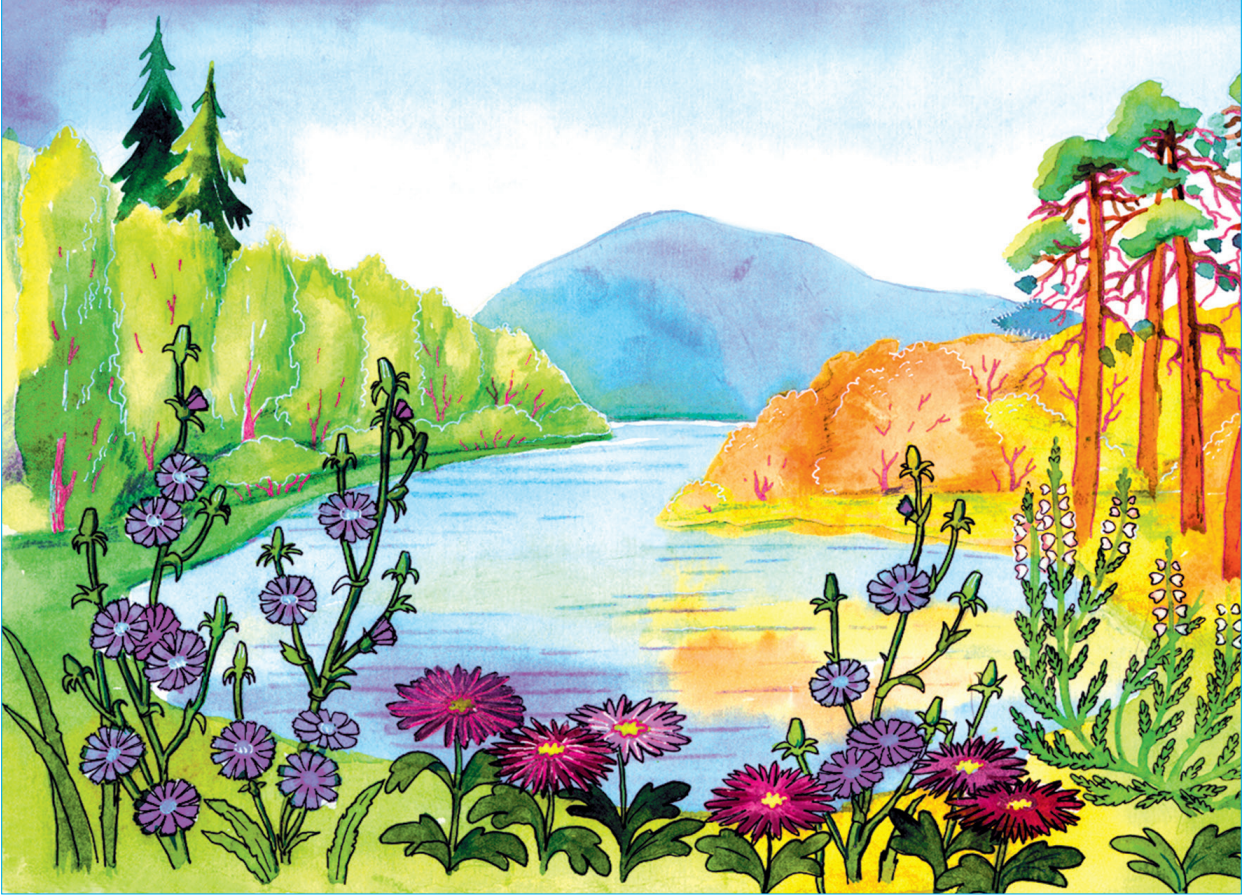
Осінь чарівна

Є чотири пори року,
Але з них лише одна
Починає рік навчальний –
Наша осінь чарівна.
Заглядає осінь в класи
Та милується з вікна,
Мабуть, хоче теж оцінку
Наша осінь чарівна.

Л. Левицька

Розділ I Настала осінь чарівна

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

...Ще не осінь. Ти виходиш рано-рано надвір і раптом ловиш себе на думці: ще ж таки літо. Ніби нічого навколо не змінилося. А осінь дає вже про себе знати. То новими тонами в кольорі, то прохолодним подихом.

А озера, ставки і річки! Навіть очі од прозорого неба синіють...

Притихло поле. Прислухається до себе, до пташок і дерев. Натрудилося за літо. Уродило добрий урожай. Людям віддало. Перепочиває. А через день-два, дивись, і зелені барви на стерні з'являться. Поле не любить гуляти. Трудиться поле. Трудиться сад...

За Д. Чередниченком

прозоро-світлий, ясний – не затьмарений
барви – кольори, відтінки
подих – зітхання
перепочивати – відпочивати недовгий час

Дай відповідь!

1. Якими барвами, кольорами дає про себе знати осінь?
2. Які потрібні фарби художникові, щоб передати прихід осені?
3. Що принесла осінь людям?
4. Чому притихло поле?

Виконай! Прочитай мовчки весь текст, а потім вголос – останній абзац, перекажи його.

Працюймо разом!

Про осінь можна говорити, писати, малювати, співати...

а) Доповни:

Осінь .

Літо .

б) Поясни вислів:

Ловиш себе на думці.

Дає вже про себе знати осінь.

Я можу! Перепиши речення.

Притихло поле.

Прислухається до себе, до пташок і дерев.

Домашнє завдання Склади речення зі словами **уродила, барви**.
Перепиши три речення з тексту.

Чи знаєш ти, що...

Осінь – це пора року, що настає після літа. Рання осінь – це вересень і жовтень, а пізня осінь – листопад.

Повторення. Алфавіт. Узагальнення вивченого матеріалу

Дай відповідь! Скажи, що таке звуки і що таке букви. Вимов чітко звуки, записані українськими буквами.

Виконай! Запиши за зразком українську абетку.

*Аа Бб Вв Гг Ґґ Дд Ее Єє Жж Зз Ии Ії Її Кк Лл
Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Фф Хх Цц Чч Шш
Щщ Ъъ Юю Яя*

Я можу! Запиши слова: школа, клас, осінь.

Виконай! Випиши слова в алфавітному порядку.

Рот, ліс, звук, пень, шпак, село, море, гори, губи, зуби, вухо, риба, коса, рано, дерево, машина, калина, косили.

Виконай! Прочитай загадку. Знайди відповідь. Підкресли голосні та приголосні звуки.

Хто вона, ота красуня
В золотім намисті,
Що без пензля і без фарби
Скрізь малює листя?

Працюймо разом! Назви овочі та запиши ці назви в алфавітному порядку.

Я можу! Прочитай та поділи усно на склади слова.

Дерева: береза, клен, дуб, горобі́на, ялина, груша, слива, яблуна.

Садові ягоди: малина, агрус, полуниця, смородина.

Домашнє завдання Перепиши слова в алфавітному порядку. Підкресли голосні та приголосні звуки.

Поле, зошит, ручка, школа, стіл, квіти, вода, робота, дівчина, день, автобус, клас.

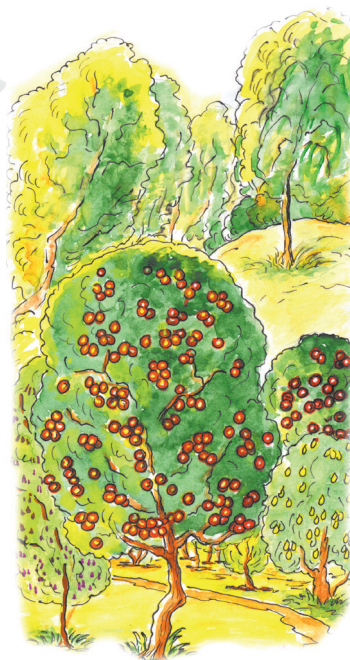
Виконай! Прочитай виразно вірш.

Крале чарівна

Ой, багата, щедра крале,
Чом так швидко ти прийшла?
Небо хмарами закрила,
У червоно-жовте плаття
Всі дерева одягла.

Як махнула раз рукою –
В вирій птахи повела,
Двері школи ти відкрила
Й плоди стиглі потрусила.
Осінь – крале чарівна!

М. Чубіка

кряля – гарна дівчина
вирій – теплі краї

щедра – добра, не скупа
плоди – фрукти

Дай відповідь!

1. Яка пора року описана у вірші?
2. З ким порівнюється осінь?
3. Куди відлітають птахи восени?
4. Як одягла осінь дерева?
5. Що приносить осінь учням?

Працюймо разом!

Знайди слова, які характеризують осінь. Склади усно речення зі словами **щедра, плоди, птахи, вирій**.

Я можу!

а) Запиши каліграфічно!

Як вересніє, то дощик сіє.

б) Встав пропущені букви у слова:

Хм●ра, де●е●а, пт●х, кв●ти.

Домашнє завдання

Вивчи вірш напам'ять. Склади два речення зі словами **осінь, щедра**.

Виконай! Прочитай виразно вірш.

Школа

Школо наша, школо,
Приголуб нас, мила,
Пригорни усіх нас,
Як голуб під крила.

Ти нас всіх научиш,
Як у світі жити,
Як зло оминати,
А добро чинити.

Бджілоньки – на квіти,
Дітоньки – до школи,
Там збирають мудрість,
Як мед в полі бджоли.

Марійка Підгірянка

приголубити – проявити ласку
мила – улюблена
чинити – робити, виконувати

оминати – обходити
мудрий – розумний
мудрість – досвід, глибоке знання

Дай відповідь!

1. Чого навчаються діти у школі?
2. З ким порівнює автор учнів?
3. Де набираються учні мудрості?
4. Як можна набиратися мудрості?

Виконай! Прочитай виразно вірш. Склади речення зі словами: **бджілоньки, школа, мудрість, мила.**

Я можу! Запиши каліграфічно!

Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

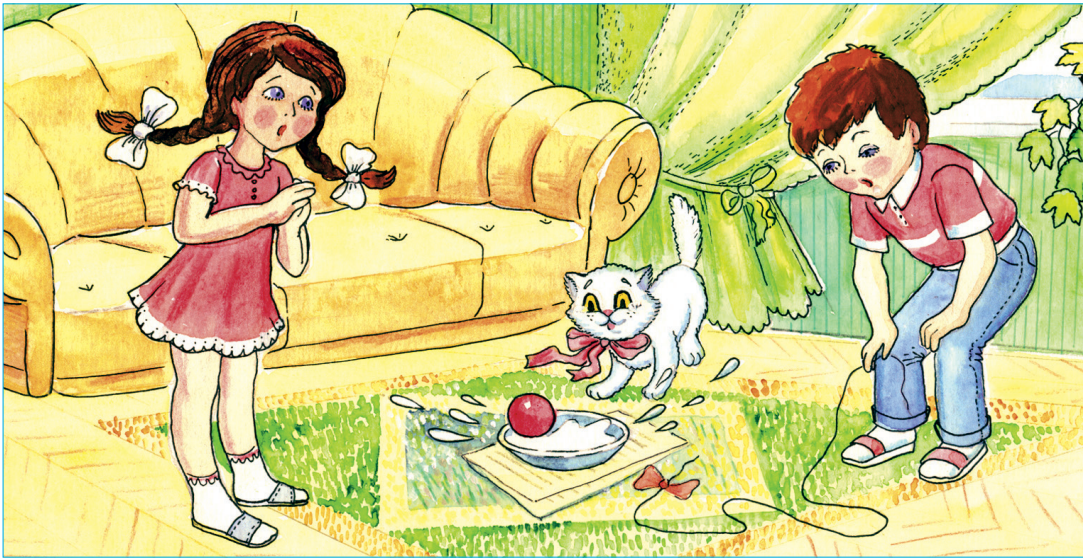
Домашнє завдання Вивчи напам'ять уривок вірша. Напиши два речення про твою школу.

Усне мовлення

Коли розмовляєш з кимось – будь уважним, ввічливим і доброзичливим. Під час розмови дивися співрозмовникові у вічі, не перебивай його. Якнайменше говори про себе, уміє слухати інших. Говори коротко, але зрозуміло.

Працюймо разом! Розглянь малюнки і склади три-чотири репліки. Яка твоя думка про те, що відбувається?

Писемне мовлення

Запам'ятай! Писати треба охайно, виразно, правильно.

Дай відповідь! Скажи, хто зайнятий писемним мовленням на цих малюнках?

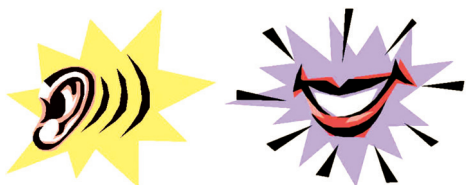
Звуки і букви. Букви і їх сполучення. Написання букв

Виконай! Розглянь малюнок, розкажи, що на ньому зображено. Вимовляй правильно слова.

Запам'ятай!

Звуки
чуємо і вимовляємо

Букви
бачимо, читаємо та пишемо

Працюймо разом! Прочитай слова та назви звуки і букви.

Держава, сонечко, завод, село, ліс, дім, слон, береза, син, бабуся, дим.

Виконай! Запиши в алфавітному порядку назви тварин. Усно назви звуки і букви.

Корова, теля, вівця, баран, кінь, лоша, кіт, порося, пес, качка, гуска.

Я можу! Випиши слова тільки з буквосполученням **дж**.

- а) дзвоник, джем, дзвін;
- б) джміль, воджу, сиджу;
- в) ходжу, служу, дзвіниця.

Поміркуй!

Дзьоб у –

Хвіст – у

Довідка: птаха, тварини.

Виконай! Запиши каліграфічно!

Дзвоник кличе нас до школи.

Пригадай! Запиши речення, вставляючи пропущені **дз** або **дж**.

- 1. У лісі чути вінкі голоси пташок.
- 2. На столі стоїть еркало.
- 3. мелі загули над квітами.

Працюймо разом! Усно продовж діалог.

- У тебе в селі (місті) є церква?
- Так. У нас в селі є церква.
- А дзвіниця де?
- Дзвіниця біля церкви.
- Ти разом з батьками ходиш до церкви?
- Так. Ходимо.
- Коли ви ходите?..

Домашнє завдання Прочитай і запиши, вставляючи пропущені буквосполучення **дж**, **дз**.

- 1. Діти побачили ерельце.
- 2. Чиста і холодна вода юрчала.
- 3. На галявині росли лісові віночки.

Голосні і приголосні звуки

Дай відповідь!

Прочитай. Вимов звуки, позначені виділеними буквами.

Осінь, **о**сінь, **о**сінь!
Медом пахнуть роси.
Журавлі курличуть в небі
Та вітри **о**лосять.

Т. Коваль

В українській мові є шість голосних та 32 приголосні звуки.

Голосні звуки на письмі позначаються буквами:

[a]

[e]

[и]

[і]

[o]

[y]

а

е

и

і

о

у

Я можу!

Перепиши загадку та відгадай її. Підкресли голосні звуки.

Вдень у небі гуляє,
А ввечері на землю сідає.

Працюймо разом! Прочитай слова. Вимови звуки, позначені виділеними буквами. Чи вільно проходить повітря під час вимови цих звуків? Як називаються такі звуки в українській мові?

Мова, земля, стою, шпаки, журавлі, несу, іде.

В українській мові приголосні звуки позначаються буквами:

[б] – б;	[в] – в;	[г] – г;	[ґ] – ґ;	[д] – д;	[ж] – ж;
[з] – з;	[й] – й;	[к] – к;	[л] – л;	[м] – м;	[н] – н;
[п] – п;	[р] – р;	[с] – с;	[т] – т;	[ф] – ф;	[х] – х;
[ц] – ц;	[ч] – ч;	[ш] – ш.			

Виконай! Вимови слова. Випиши останні букви кожного слова. Вкажи відповідним знаком, котрі з них позначають голосні звуки (о), а котрі приголосні (–).

Радіо, буквар, сон, вінок, пишу, казка, пісня.

Я можу! Перепиши слова. Поясни, чим вони відрізняються на письмі та яке мають значення.

ранок – ганок
край – грай

дочка – бочка
білка – гілка

Виконай! Запиши, поставивши замість крапок пропущені букви. Прочитай слова, що утворились.

о^олос – о^олос
о^олод – о^олод
а^ока – а^ока
пома^оав – пома^оав

і^ік – і^ік
у^ук – у^ук
а^ак – а^ак
ні^і – пі^і

Домашнє завдання Відгадай загадку. Перепиши та підкресли голосні та приголосні звуки.

Коли ми були малими
І прийшли у перший клас,
Хто тоді подав нам руку
І почав учити нас?

М. Опрішан

Велика буква в словах

Виконай! Розглянь малюнок та назви всіх учасників іменами. Склади речення. З якої букви пишуться імена?

Запам'ятай!

Перше слово в реченні пишеться з великої букви.

Працюймо разом! Допиши приклади слів, в яких пишеться велика буква:

- а) **Імена:** Богдан, Ірина, Корнелій, ...
- Країни:** Румунія, Угорщина, Франція, ...
- Міста:** Сучава, Чернівці, Тульча, ...
- Села:** Балківці, Вама, Ульма, ...

б) Допиши відсутні слова.

Я мешкаю в селі (місті) ... на вулиці ... .

Моя країна називається ... .

Деякі слова завжди пишуться з великої букви:

а) ім'я та прізвище людини:

Леонід Глібов, Леся Іванова;

б) клички тварин:

кіт Мурчик, корова Зірка, папуга Гоша;

в) назви країн, міст, сіл, вулиць, річок:

країна Італія, місто Бухарест, село Вама, вулиця Крянге, річка Прут.

Виконай! Перепиши речення та поясни слова, в яких є велика буква.

Мою маму звати Дойна. Мого тата звати Дан. Мій старший братик – Віорел. Мого дідуся звати Петро.

Я можу! Прочитай і допиши пропущені букви у словах. Поясни правопис цих слів?

Ми живемо в умунії. ухарест столиця умунії.

Виконай! Запиши своє ім'я та ім'я сусідки по парті.

Виконай! Розглянь малюнок. Назви персонажів та дай кличку тварині.

Домашнє завдання Прочитай. Вибери потрібні букви і встав у слова.

1. Оленка поїхала до дідуся (С, с)емена в гості. 2. Там течуть річки (П, п)рут і (С, с)ірет. 3. У (М, м)иколи день народження. 4. Тато приніс (М, м)иколі їжачка.

Виконай!

Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Як починається осінь

Казка

Рік має чотири дочки. Осінь – старша дочка Року. Старша дочка, бо є ще у нього молодша доня – Весна. В Осені коси завітчані пшеничними колосками й червоними ягідками калини. Ходить Осінь лугами, берегами. Де зітхне, там холодом війне.

Любить Осінь ночами сидіти на березі ставка. А вранці над водою піднімається сивий туман і довго не розходиться. Оце й починається Осінь.

Бояться Осені пташки. Як тільки побачать її ластівки, злітаються і про щось тривожно радяться. А журавлі піднімаються високо-високо в небо й тривожно курличуть.

Любить Осінь заходити в садки. Доторкнеться до яблуні – яблука жовтіють...

За В. Сухомлинським

туман – мла, імла, мряка
тривога – метушня, шарпанина, переполох
доторкатися – дотикатися
тривожно – неспокійно, схвильовано
зітхнути – посилено видихнути
курликати – видавати звуки, властиві журавлям (тут – звуки журавлів)
сивий – сірий
війнути – подути холодом
заквітчений (-но) – прикрашений(-но) квітами, зіллям

Дай відповідь!

1. Які зміни відбуваються у природі з приходом осені?
2. Поясни останнє висловлювання тексту.
3. Які почуття у тебе викликає ця пора року? Чому?

Працюймо разом!

Вкажи, яка донька року Осінь:

- а) старша;   б) молодша.

Я можу!

Поясни, як написано слово Осінь у казці?

Виконай!

Запиши каліграфічно!

В осінній час сім погод у нас:
сіє, віє, крутить, мутить,
припікає, поливає.

(Прислів'я)

Домашнє завдання

Перепиши каліграфічно речення, в якому є слово „осінь”. Змалюй словами картину осені.

Розділові знаки (.) (?) (!)

Дай відповідь! Прочитай текст. Скажи, який розділовий знак поставлено в кінці кожного речення та з якої букви починається нове речення.

Погана ручка

- Мамо, дай мені свою ручку, я виконаю уроки.
- А чому ти не пишеш своєю?
- Та моя ж помилки робить!

Запам'ятай!

Коли говоримо або читаємо, робимо паузи. Кожна зупинка при нашій вимові вимагає відповідного розділового знака.

У кінці речення, яким запитуємо про щось, ставимо знак питання (?). У кінці речення, в якому висловлюємо наказ, побажання, ставимо знак оклику (!). У кінці речення, в якому про щось повідомляється, ставимо крапку (.).

Працюймо разом! Прочитай тексти. Скажи, який розділовий знак поставлено в кінці речення та з якої букви починається нове речення. Ще які знаки ти побачив?

Навіщо окуляри

Бабуся читає книжку. Онук запитує:

- Бабцю, навіщо ти наділа окуляри?
- Бо вони збільшують букви, дитинко.
- Тоді не забудь їх надіти, будь ласка, коли відрізатимеш мені шматок торта.

Куди покладу книжечки?

Мама купила Надійці портфель і наказала:

- Дивись же, донечко, щоб ти щодня приносила повний портфель добрих оцінок.
- А куди ж я покладу книжечки?

Виконай! Розглянь малюнок та уяви розмову персонажів. Вголос перекажи цю розмову.

Виконай! Поділи на слова і запиши їх. Використай знайомі знаки.
Казкималенькі,арозумувнихбагато

Працюймо разом! Усно пояснимо всі розділові знаки.

Як то гарно, як то любо
Грає сонце над Дніпром.
У м'якій смугастій шубі
Джміль дрима під лопухом.

О. Кротюк

Я можу! Прочитай текст. Назви розділові знаки. Запиши текст.

Вже прийшла осінь. Пожовкла трава. Шкода, що дні стали коротшими, а ночі довшими.

Домашнє завдання Запиши каліграфічно!

Жовтень ходить по краю, та виганяє птиць із гаю.

(Прислів'я)

Як берізка листя роздарувала

Казка

Позолотила осінь Берізку. Заблищала вона, засяяла. Хто не прой-де – кожен берізкою замилується.

– От би мені таке вбрання, як сонечко, – сказала Мурашка, дивлячись на її жовте листя.

– Візьми, будь ласка, – відповіла Берізка і скинула один листочок.

Зраділа Мурашка, схопила листочок, до мурашника потягнула.

– Якби до мого капелюха таку золоту пір'їнку, – позаздрив гриб Підберезник.

– Візьми собі золоту пір'їнку, – скинула Берізка ще один листочок.

Приліпив його Підберезник до капелюха, стоїть і не дихає від щастя.

– І мені листячка золотого трохи, – попрохав Їжак.

Гойднула гілками Берізка, жменю листочків на землю скинула. Покачався на них Їжак, начепив листя на колючкі і золотою кулькою додолу покотився...

І. Прокопенко

гойдати – розхитувати

позолотити – фарбувати в золотий колір

засяяти – заблищати

мурашник – житло мурашок (по рум. mușuroi)

замилуватися – виявити велику схильність до чогось
(тут – здивитися радісно)

Дай відповідь! Чим прикрасила осінь берізку?

Працюймо разом! Прочитай казку в ролях. Подумай та скажи, які прохання були б у тебе до Берізки чи Осені?

Я можу! Прочитай швидко і правильно скоромовки.

Пильно поле пильнували, перепелів полювали.

Черпаха чаплю вечором пригощала чаєм з печивом.

Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.

Виконай! Розглянь малюнок та прочитай текст.

Осінні місяці

Вересень місяць добре газдує,
Овоч смачненький дітям дарує.

Місяць жовтень мряку розсіє,
В лісах, у садочках лист пожовтіє.

Листопад – той жалю́ не має:
З дерев останнє листя зриває.

Марійка Підгірянка

газдує – господарює, хазяйнує
мряка – морок, сльота, сирість
жаль – сум, туга, скорбота, співчуття

Дай відповідь! Хто дарує дітям смачні овочі? Звідки походить назва місяця жовтня? Чому місяць листопад не має жалю?

Виконай! Прочитай виразно вірш.

Працюймо разом! Опиши осінні місяці. Осінніми місяцями є: **вересень, жовтень, листопад.**

Домашнє завдання Вивчи вірш напам'ять.

Велика буква

Виконай! Прочитай тексти. Яка буква написана в цих текстах на початку, в середині, в кінці слова.

Ромашка

Ромашка – ніжна квітка.

Головка її – наче маленьке жовте сонечко з білосніжними промінцями. Листя – ніби прозоре зелене мереживо.

Нарцис

Нарцис – квітка рідкісної краси.

Вона має шість пелюсток у два кола. У центрі ще один додатковий віночок-коронка. Квіти нарциса білі, кремові чи яскраво-жовті. Вони мають ніжний аромат.

Моя іграшка

Моя улюблена іграшка – гумовий песик. Він у мене сіренький, з довгими, піднятими вгору вушками, маленьким носиком і чорними оченятами. Песика можна мити, з ним можна купатись. Я його називаю Сірком.

Працюймо разом! За поданим планом відповідай на запитання.

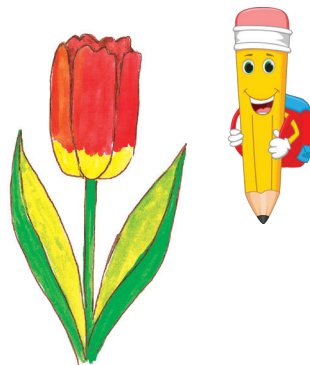
План

Яка квітка зображена на малюнку?

Коли вона цвіте?

Які в неї пелюстки, стебло, листя?

Чим подобається тобі ця квітка?

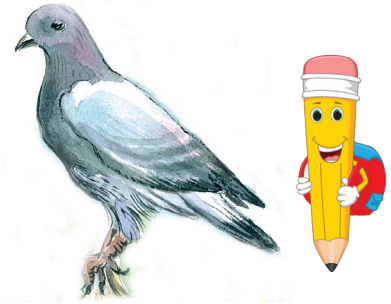
Я можу! Запиши каліграфічно.

Я люблю хризантеми.

Працюймо разом! За допомогою малюнка, плану й опорних слів, відповідай, вибираючи потрібні слова з довідки.

План

Який за величиною цей птах?
Яка у нього голова, шия, ноги, дзьоб?
Якого кольору бувають ці птахи?

Довідка: Птах середньої величини, з невеликою головою, короткою шиєю, короткий дзьоб, короткі ноги, чотирма пальцями, короткі загнуті кігті, птахи бувають білого, сірого, коричневого кольорів.

Виконай! Прочитай текст та скажи, які риси у батька.

Багато бачив я гарних людей, але такого, як тато, я не бачив. Голова у нього була велика, темноволоса. Волосся блискуче, хвилясте. Великі розумні сірі очі. Тільки в очах чомусь було повно смутку.

Скільки землі він виорав! Скільки хліба накопив!...

За О. Довженком

Працюймо разом! Прочитай тексти. Як ставляться автори до своїх героїв?

а) Миколка, Прокопів син, такий школярик гарненький був: сумирненький, соромливенький, млявенький, як дівчинка. Та ще й такий чорнобривенький, білолиценький, носик невеличкий, щічки круглесенькі, ще й чубчик кучерявий.

За А. Тесленком

б) Дівчинка була дуже гарна. Важкі золоті коси спускалися нижче пояса. Сині очі дивилися весело й довірливо. На голові – віночок з хмелю, на шії – намисто із шипшини. Гілочки яскравої горобіни багряніли на рукавах білосніжної сорочки. Жовта спідничка робила її схожою на золоту пухнасту бджілку.

За О. Донченком.

Виконай! Перепиши текст.

Поле – це безкрає море. Скільки глянеш, розіслало килим, аж сміється в очах.

З неба, як розтоплене золото, летіть на землю блискуче світло сонця. На ланах грає сонячна хвиля. Під хвилею співає хліборобська праця... Легенький вітерець співає, дихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку. І ведуть вони між собою таємну розмову.

Панас Мирний

Домашнє завдання Склади усно текст „Калина під вікном” за планом і словником.

План

1. Де росте калина?
2. Яка калина на вигляд?
3. Кого прибавлює кущ калини навесні. А восени?
4. Яку користь приносить калина людям?
5. Як народ величає калину?

Словник: тонке, темно-зелені листки, білий, запашний, духмяний цвіт, червоні соковиті ягоди, важкі кетяги, лікувальна рослина, мов ліхтарики, гнучке гілля, стебла блищать краплинами роси, листя тихо шелестить, тремтить.

Чи знаєш ти, що...

План – поняття, яке має декілька значень.

Виконай! Що ти бачиш на малюнку? Прочитай текст.

Листопад

Сонце мало вже гріє,
Холодок повіва.
Засихає, жовтіє
На узліссі трава.

Небо хмуриться часто,
Потемніла ріка...
Щоб дощами упасти,
Плине хмара важка.

Осипаються клени,
Листя з дуба летить...
Лиш ялинка зелена
Гордовито стоїть.

Грицько Бойко

узлісся – початок лісу
хмуритися – тут – темніти (що покривається чорними хмарами)
осипатися – тут – скидати з себе листя
гордовито – тут – пишно; з почуттям задоволення

Дай відповідь! Про що повідомляє місяць листопад? Чому ялинка стоїть гордовито? Що ти знаєш про рослинний світ?

Я можу! Ознаки якої осені описано у вірші: а) ранньої; б) пізньої;

Виконай! Прочитай виразно вірш подумки, а потім вголос. Склади речення зі словами **засихає, дощ**.

Працюймо разом! Напиши якомога більше слів, які починаються буквою „Л”.

Домашнє завдання Вивчи вірш напам'ять. Склади речення зі словами **листопад, вітер**.

Спілкуємося, висловлюємося

Книга: загальне поняття

Дай відповідь! Що таке книга?

Запам'ятай!

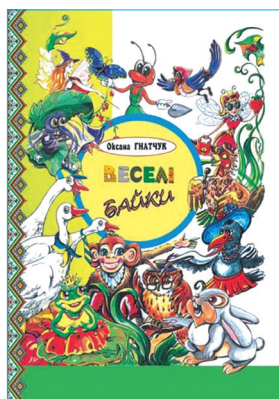
Книга – це кількість друкованих або рукописних аркушів, зібраних і опрацьованих в одне ціле.

Працюймо разом!

Коли ти вперше побачив книгу? З чого складається книга?

Що таке обкладинка? Які книги тут зображені? Що намальовано на обкладинці? Який це підручник?

На сторінці може бути параграф, назва тексту, сам текст, малюнок.

Виконай! Розкажи про твою улюблену книжку. Про що написано в тій книзі?

Домашнє завдання Разом з батьками обговори різні книги.

Перевір себе

- П** 1. Визнач, у якому рядку всі слова написані правильно.
а) гори, губи, зуби; б) хори, губи, зуби; в) хори, хуби, зуби.
- П** 2. Допиши букви **і**, **и**?
Л с; л с; Д м; д м; Р с; р с.
- С** 3. Допиши слова, які пишуться з великої букви.
Імена: ... ; Села: ... ; Міста: ....
- С** 4. Доповни слова:
ксана, уція, арія; Петр, Васильк, Рад .
- С** 5. Поклади відповідний знак у кінці речення:
Ти був на стадіоні
- Д** 6. Склади й запиши два-три речення про осінь.
- С** 7. Осінні місяці це:
а) вересень, жовтень, серпень; б) вересень, жовтень, листопад; в) вересень, серпень, листопад.
- С** 8. Визнач, який це текст:
Ой, багата, щедра крале,
Чом так швидко ти прийшла?..
а) казка; б) вірш; в) оповідання.
- В** 9. Вкажи, чому жовтень сам іде.
а) він немає друзів; б) має друзів; в) він однесенький.

Розділ II Книга – джерело знань

Виконай! Розглянь малюнок. Що на ньому зображено? Прочитай текст.

Бережи книги

Скільки праці,
Скільки серця
Автори доклали
І для тебе,
Любий внучку,
Книг надрукували.
Тож шануй їх,
Малий друже,
Люби, бережи!
І про що в них
Прочитаєш –
Всім тим дорожи!

Марія Чубіка

шанувати – поважати, цінувати

берегти – охороняти; тут – тримати у доброму стані

дорожити – високо цінувати; тут – не втратити

Дай відповідь! Хто пише книги? Як треба поводитися із книгами? Що ми знаходимо в книгах?

Виконай! Прочитай вірш мовчки, а потім уголос. Склади речення зі словами: **праця, автор**. Випиши із вірша поради тобі.

Працюймо разом! Де купуємо книги? Звідки позичаємо книги? Де їх тримаємо?

Я можу! Запиши прислів'я:

Книги читай – розуму набирай.

Домашнє завдання Вивчи вірш напам'ять. Розкажи про твою улюблену книгу.

Виконай! Розглянь малюнок та розкажи про побачене. Прочитай текст.

Пісня про книжку

Ти, кохана книжко,
Учиш нас, навчаєш,
Про усякі дивні речі
Нам розповідаєш!

Любо нас навчаєш,
Як на світі жити,
Батька, неньку шанувати,
Рідний край любити.

Тож гукнемо, діти:
„Нашій книжці – Слава!..”
В ній наука і розвага,
Втіха і забава!

Ю. Шкрумеляк

Дай відповідь!

1. Хто нас навчає?
2. Хто нам розповідає про дивні речі?
3. Що ми вивчаємо з книжок?
4. Кого треба шанувати?
5. Що треба любити?
6. Де ми знаходимо науку і розвагу?

Працюймо разом! Поясни, як ти розумієш вислів:

Любо нас навчаєш,
Як на світі жити...

Я можу! Напиши як диктант:

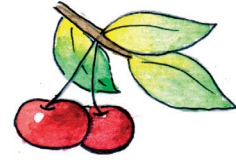
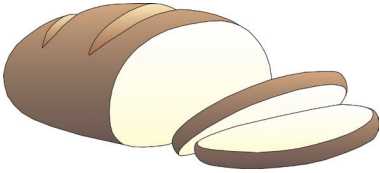
В ній наука і розвага,
Втіха і забава.

Домашнє завдання Вивчи напам'ять вірш.

Звуки мовлення і позначення їх на письмі

Виконай! Розглянь малюнки. Назви предмети, які тут зображені. Скільки звуків у кожному слові?

Звуки мовлення на письмі позначаються буквами.

Працюймо разом! Вимов голосні та приголосні звуки української мови.

[а]	[о]	[і]	[у]	[е]	[и]					
а	о	і	у	е	и					
[б]	[в]	[г]	[ґ]	[д]	[ж]	[з]	[й]	[к]	[л]	[м]
[н]	[п]	[р]	[с]	[т]	[ф]	[х]	[ц]	[ч]	[ш]	

Працюймо разом! Прочитай виразно слова. Якими звуками вони відрізняються? Вимови звуки, позначені виділеними буквами.

Білка, булка; кіт, кут; син, сон; сом, сум; щока, щука.

Виконай! Прочитай слова, визнач кількість звуків.

Рік, ніс, день, ніч, дощ, пліт, сніг, дуб, рій, кріт.

Виконай! Запиши слова. Усно вкажи кількість звуків і букв.

Гість, колись, Василь, олівець, палець, горобець, пень.

Я можу! Вимов і запиши слова.

Джерело, джміль, бджола, дзвоник, дзеркало, кукурудза, гудзик, дзвін, дзюдо.

Домашнє завдання Вкажи кількість звуків і букв у словах.

Чистенькі віконця сміються до сонця. Діточки довкола. Наша люба школа.

Азбука. Велика буква

Дай відповідь! Скільки букв в українській азбуці? Як ще можна її назвати?

Запам'ятай! азбука – абетка – алфавіт

Працюймо разом! Прочитай виразно текст.

Автобус їде по алеї.
Акація цвіте в садку.
А ми, зібравшись під нею,
Абетку вивчимо легку.

Н. Забіла

Виконай! Запиши в алфавітному порядку імена.

Марія, Алла, Каріна, Віктор, Андрій, Євген, Ірина, Сергій, Дарина, Корнелій, Михайло, Світлана, Георгій, Іван, Віталій, Оксана, Петро, Ігор, Федір, Руслан, Зінаїда, Аттіла, Етелла, Юлія.

Я можу! Вибери правильно написаний рядок.

- а) Ліліана, Оксана, дарина;
- б) ліліана. оксана, Дарина;
- в) Ліліана, Оксана, Дарина.

Виконай! Запиши слова в алфавітному порядку.

Коса, дім, бузок, хліб, гуска, актор, роса, їжа.

Домашнє завдання Запиши в алфавітному порядку прізвища, а потім імена твоїх однокласників. Напиши три речення з словами: **азбука, абетка, алфавіт.**

Виконай! Розглянь малюнок та висловися про побачене. Прочитай текст.

Книги – морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

І. Франко

пірнути – зануритися, тут переносне значення:
повністю віддатися якій-небудь справі
дивнії – чудові, чарівні, дуже гарні
перли – коштовні прикраси

Дай відповідь!

1. Як називає автор вірша книги? Чому?
2. Чого вчить нас цей вірш?
3. Ви любите читати книги?

Виконай! Склади речення зі словами **книги, перли**.

Я можу! Запиши як диктант прислів'я.

Книга вчить, як на світі жить.
Книги читати – все знати.

Домашнє завдання Вивчи вірш напам'ять. Запиши та відгадай загадку.

Дуже я потрібна всім –
І дорослим і малим.
Всіх я розуму учу,
А сама завжди мовчу.

Виконай! Розглянь малюнок та розкажи про побачене на ньому. Прочитай текст.

Котик

Ну й розумний же наш котик!
Де такий і взявся,
Чи у школі де навчався,
Чи такий вже вдався?
Казку хоч яку вам скаже,
Про жар-птицю, змія,
Пісню всяку заспіва вам, –
Чиста чудасія!...
Звідки ж котик теє знає? –
Він книжки читає!
І читає, й розбирає,
Та на ус мотає.

Олена Пчілка

чудасія – чудо; те, що викликає подив, здивування
розбирає – тут – розуміє
жар-птиця – чарівний казковий птах з пір'ям, що блищить і горить, як жар

Дай відповідь! Який котик у вірші? Знайди слова, якими автор описує котика, що все знає. Що він читає? Чому автор каже, що він на ус мотає?

Я можу! Прочитаний текст – це:

а) казка;   б) оповідання;   в) вірш?

Виконай! Знайди у вірші, де написано, що кіт розумний.

Працюймо разом! Як ти пояснюєш вислів:

Звідки ж котик теє знає? – Він книжки читає!

Домашнє завдання Перепиши каліграфічно речення.

Хто багато читає, той багато знає.

З книгою подружишся, розуму наберешся.

Голосні звуки. Позначення їх буквами

Дай відповідь! Скільки голосних звуків в українській мові?

Запам'ятай!

В українській мові є шість голосних звуків.
Вони позначаються на письмі буквами:

а о у е и і я ю є ї

Працюймо разом! Прочитай пари слів і поясни їх значення. Якими звуками відрізняються ці слова? Як називаються ці звуки?

дім – дим

рис – ріс

сам – сом

так – тук

дам – дім

жар – жанр

Виконай! Перепиши слова і визнач, скільки всього букв, скільки голосних звуків у словах.

Береза, ліпа, дуб, ліс, сосна, молоко, тато.

Я можу! Перепиши слова. Назви усно голосні звуки.

Яскравий, Юрій, розповідає, читаю, радіє, юнак, кружляє, пам'ять, навчає, єнот, краяти.

Я можу! Випиши подані слова у два стовпчики: у перший – з однаковою кількістю букв і звуків, у другий – в яких букв більше, аніж звуків.

Валя, вчитись, люди, радість, маленький, працьовитий, буряк, свято, ростуть, край.

Домашнє завдання Перепиши текст та познач голосні звуки.

І старі, і молоді, навіть діти знають.

Що гриби після дощу скоро виростають.

М. Опрішан

Буква ї (ї)

Дай відповідь! Скільки звуків позначає буква ї?

Запам'ятай!

Буква ї завжди позначає два звуки [йі]: їжак, з їзд.

Працюймо разом! Прочитай слова. Запиши їх. Визнач кількість букв і кількість звуків.

Їжак, їжа, поїхати, їдальня, країна, її, їжиться, сирі'їжка.

Виконай! Прочитай пари слів. Визнач у них кількість букв і кількість звуків.

гай – гаї

мій – мої

край – краї

твій – твої

рій – рої

свій – свої.

Я можу! Перепиши речення. Підкресли слова з буквою ї. Які звуки позначає ця буква?

Діти прийшли в шкільну їдальню. Тут чисто й затишно. Кухар приготував смачну їжу.

Виконай! Прочитай і допиши речення.

Румунія – моя країна. В Румунії тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці. Тут живуть мої ... . Я звідси ніколи не ... .

Домашнє завдання Доповни прислів'я словами із довідки. Перепиши їх. Напиши три речення зі словами, в яких є буква ї.

З хмари малий дощ буває.

Хліб-сіль , а правду ріж.

Брехня на одній нозі, а правда – на двох.

Дружба – мов дзеркало: розіб'єш – не .

Людина без , що дерево без плодів

Довідка: їж, великої, склеїш, сім'ї, стоїть.

Виконай! Розглянь малюнок та розкажи про намальоване. Прочитай текст.

Два лікарі

Вели розмову два друзки:
– Я хочу лікувати книжки!
Візьму я клей, візьму папір
І стану лікарем, повір.
– Я лікар теж – тобі скажу,
Та все роблю без клею,
Я просто книгу бережу,
Дружити вмію з нею.

Г. Гребенюк

розмова – бесіда
просто – прямо
дружити – товаришувати; тут, поважати, цінити

Дай відповідь!

1. Що задумали зробити хлопці?
2. Як вони себе називають? Чому?
3. Чия, на твою думку, поведінка правильна?

Працюймо разом! Як можна дружити з книгою?

Запам'ятай!

Бережи книжку: свою, бібліотечну чи позичену в товариша.
Не пиши на сторінках книжки.
Не слинь пальців, коли перегортаєш сторінки.
Обгорни книжку обкладинкою.
Зберігай книги в шафі або на полиці.
Розірвану книжку підклей.

Домашнє завдання Вивчи напам'ять вірш.

Виконай! Розглянь малюнок тарозкажия про побачене. Прочитай текст.

Мудрі порадики

Був один чоловік. Що його попросять – він усе зробить; що його спитають – він усе знає. Сусіди дивувались:

– Як це ти все вмієш і все знаєш?

– А я з мудрими людьми раджуся, – відповідав чоловік.

Ще більше дивувалися сусіди, бо ніколи вони не бачили, щоб чоловік їздив кудись або щоб до нього хто приїздив. Де ж він з тими мудрими людьми радиться?

Прийшли до нього, подивилися, а чоловік живе самотньо. Тільки вся кімната в нього знизу доверху заставлена книгами. І сам він сидить за столом, а перед ним розкрита книжка.

– Де ж твої мудрі порадики? – питають сусіди.

– А ось, – відповів чоловік і обвів кругом рукою.

О. Моторний

мудрий – розумний

їздити – подорожувати, мандрувати

радиться – питати, просити у кого-небудь поради

порадики – той, хто дає поради

Дай відповідь! Хто давав чоловікові поради? Як можна назвати таку людину? Як ти розумієш назву оповідання?

Працюймо разом! Навіщо, на вашу думку, потрібні книги?

Домашнє завдання Прочитай вислів. Подумай, чи допоможе він тобі зрозуміти, хто були мудрі порадики.

Книга – джерело мудрості.

Книгу читають не очима, а розумом.

Приголосні звуки. Позначення їх буквами

Дай відповідь! Скільки приголосних звуків в українській мові? Як вони позначаються на письмі?

В українській мові 21 приголосний звук,
що позначаються буквами

[б] – б;	[в] – в;	[г] – г;	[ґ] – ґ;	[д] – д;	[ж] – ж;
[з] – з;	[й] – й;	[к] – к;	[л] – л;	[м] – м;	[н] – н;
[п] – п;	[р] – р;	[с] – с;	[т] – т;	[ф] – ф;	[х] – х;
[ц] – ц;	[ч] – ч;	[ш] – ш.			

Працюймо разом! Прочитай речення та вимов приголосні звуки у словах.
Минуло тепле літо. Настала осінь. Почалися дощі.

Виконай! Правильно вимов звуки [х], [ґ], [г].

Хустина, Христина, хом'як, холодна, голодний, говорить, гріє, година, грати, грати, ганок, гудзик.

Я можу! Запиши правильно слова, вставляючи букву г чи х?

ліб, усміається, оріх, рається, одина, лу, віст, орох, алат, руша, лопчик, ачок, речка.

Виконай! Заміни, додай, забери букву, щоб змінилося слово.

Приклад: Ганок – ранок

Гава, сом, пісок, баран, коса, грак.

Домашнє завдання Прочитай та перепиши уривок із вірша. Підкресли приголосні звуки.

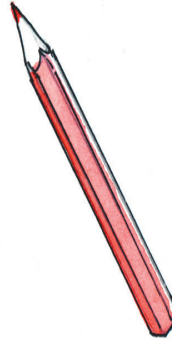

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

Т. Шевченко

Позначення м'якості приголосних м'яким знаком (ь)

Виконай! Розглянь малюнки. Назви зображені предмети і запиши їх назви.

Буква **ь** (м'який знак) позначає м'якість
попереднього приголосного звука.

Працюймо разом! Із поданих слів склади речення, запиши його. Поясни правопис виділених слів.

Івась, про тварин, мультфільми, любить.

Я можу! Запиши. Зміни слова за зразком.

Зразок: Багато українці   Один українець

Учителі, пальці, портфелі, вихователі, горобці.

Виконай! Запиши слова, вставляючи, де це потрібно, знак м'якості. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки.

Батько, кладька, донька, тонька, редька, Олесь, синька, шпилька,
пилька, дідусь, скрізь, .

Домашнє завдання Перепиши і відгадай загадки.

Не садять, не жнуть – а самі ростуть.

Я дерево-красень, а зовуть мене .

Виконай! Розглянь та опиши малюнок. Прочитай текст.

Як Дівчинка Буквар обр́зила

Дівчинка пішла до школи. Мама дала їй Буквар. Новенький, з яскравими малюнками. Швидко навчилась Дівчинка читати. Закинула Буквар, лежить він між старими газетами. Прикро йому, Буквареві.

Ось одного разу повернулась Дівчинка зі школи, поклала портфель, пообідала. Вийняла з портфеля книгу з червоним вітрилом на палітурці й читає. Раптом чує, хтось говорить тоненьким-тоненьким голосом, ніби маленька дитина:

– Чому ти забула про мене, Дівчинко? Адже я навчив тебе читати!

Здивувалась Дівчинка: як це Буквар заговорив? Дістала його з-під газет. Стало їй жаль Букваря. Витерла порох з його палітурки й каже:

– Пробач мені, Букварику. Я все життя буду пам'ятати, що ти навчив мене читати.

Поставила Дівчинка Буквар на полицю. З того часу він стоїть поруч з найцікавішими книгами.

В. Сухомлинський

яскравий – тут – помітний, виразний; який впадає в очі
портфель – тут – учнівська сумка
палітурка – обкладинка (по рум. *copertă*)
цікаве – те, що викликає інтерес

Дай відповідь! Як ти думаєш, чи правильно вчинила дівчинка з букварем? Чому забула дівчинка про буквар? Чим допоміг буквар дівчинці?

Виконай! Прочитай текст у ролях. Зачитай рядки про те, як дівчинка виправляє свою помилку.

Працюймо разом! Склади слова із кожною буквою, що є у слові „буквар”.

Я можу! Перепиши каліграфічно та відгадай.

Хто мовчить та розуму вчить?

Домашнє завдання Перепиши каліграфічно перші три речення з тексту.

Чи знаєш ти, що...

Палітурка – тверда або м'яка обкладинка книги.

Вітрило – великий шматок полотна чи еластичного матеріалу на щоглі, за допомогою якого вітер рухає судно.

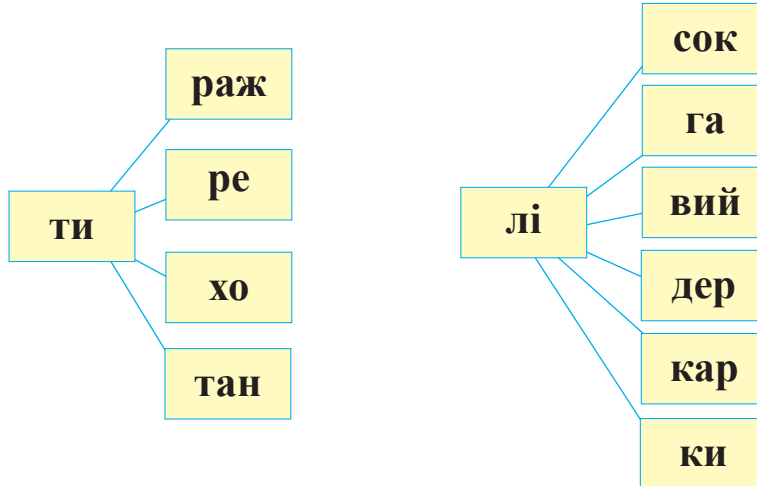

Приголосні звуки

Дай відповідь! Прочитай уголос склади, подані парами. Склади слова за зразком.

Ти – ті, ли – лі, ди – ді, зи – зі, ни – ні, ци – ці

Зразок:

Працюймо разом! Прочитай подані слова. На якому місці у слові стоїть буква **і** (на початку, в середині, у кінці слова)? Запиши слова, підкреслюючи в них букву **і**.

Іра, іграшки, Зіна, діти, учні, вчителі, квіти, ковалі.

Приголосний звук [й] завжди м'який:
йшов, край, його, давній.

Виконай! Запиши слова, вставивши замість крапок букву **і**. Правильно прочитай ці слова. З одним зі слів придумай речення, запиши його.

Д **о** м, хл **о** б, сн **о** г, л **о** то, л **о** с, ст **о** л, с **о** но.

Виконай! Прочитай і відгадай загадку. Випиши склади з буквою **і**.

Людину, звіра, муху, –
Кого б він не стрічав, –
Ні разу капелюха,
Одначе не знімав.
А хто на нього подивився –
Той йому зразу уклонився.

Апостроф

Виконай! Прочитай і запиши слова. Назви спочатку букви перед апострофом, а потім – після нього. Як вимовляється у словах з апострофом приголосний з наступним звуком – злито чи роздільно?

Б'ють, п'ять, дерев'яний, м'ясо, торф'яний, бур'ян.

**Апостроф (') – це знак,
який позначає на письмі роздільну вимову звуків.**

Працюймо разом! Вимовляй слова вголос. Як вимовляються приголосні на місці апострофа? Які звуки позначають букви, що стоять після апострофа?

Пишемо	Чуємо
б'є	[б+йє]
п'є	[п+йє]
в'яз	[в+йа+з]
м'яч	[м+йа+ч]
солов'ї	[с+о+л+о+в+й'ї]
пір'я	[п+і'+р+йа]

Виконай! Прочитай прислів'я і випиши слова з апострофом.

Пташка красна своїм пір'ям, а людина – знанням.

Після б, п, в, м перед я, ю, є, ї ставиться апостроф (б'є, п'ять, м'яч). У кінці складу після р перед я, ю, є, ї також ставиться апостроф (бур'ян, подвір'я).

Я можу! Поясни, чому після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї в одних словах апостроф ставиться, а в інших – ні?

Буряк – бур'ян, свято – в'яне, рядок – пір'я, повітря – подвір'я, буря – Мар'ян, Рябко – довір'я.

Домашнє завдання Перепиши прислів'я, поясни написання слів з апострофом.

Добре ім'я краще багатства.

Приголосні звуки

Дай відповідь! Прочитай вголос пари слів. Назви приголосні звуки.

Брати – прати
діло – тіло

гуля – куля
гори – хори

голод – холод
грип – хрип

Виконай! Прочитай текст. Вибери і постав потрібні букви.

Хто нас будить, як (б/п)удильник?
Ну звичайно, це нам (б/п)івник.
Він щоранку у са(д/т)ку
Всім кричить: „(К/х)укуріку!”

І. Січовик

Працюймо разом! Випиши в один стовпчик слова з буквою з, а в іншу – з буквою с.

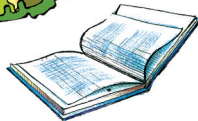
Кози, коси, казка, каска, газ, гас, сіно, Зіна, зірка, сірка, зуб, суп.

Виконай! Допиши речення, замість малюнків напиши потрібні слова.

1. Діти пішли в ліс по

2. Михайликові купили нову

3. У траві сиділа зелена

Я можу! Усно назви приголосні. Запиши слова.

Слід, хліб, сад, рибка, казка, шибка, стежка, хлопчик, хмара, здрастуйте.

Виконай!

а) Запиши, вставляючи замість крапок пропущені букви **ж** або **ш**. Відгадай загадку.

Лежить лежень на ле анці в теплій сивій ко у анці.

б) Виразно прочитай вірш. Випиши виділені слова. Підкресли в них букви, що позначають приголосні звуки.

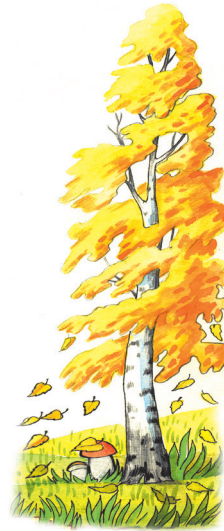

В нашої **берізки**
Білая кориця.
Вичесані кіски –
Любо подивиться.

На дорогу з двору
Вистрибнули **кізки**,
Стали гризти кору
Білої берізки.

П. Воронько

Домашнє завдання

Запиши словосполучення, вставляючи необхідні за змістом букви **б, п, д, т, ж, ш**.

ити молоко

ити в барабан

ерти пір'я

ерти мак

ити сорочку

ити в селі,

рати білізну

рати портфель.

Згадай!

Приголосні звуки утворюються за допомогою голосу і шуму або лише шуму.

З **і** – лежу я на дивані,
З **и** – пливу я в океані.

Правильно вимовляй звуки [дж], [дз], [дз']

Дай відповідь!

Прочитай слова, дотримуючись правильної вимови.

Дзвін, джерелó, джмелі́, дзі́га, дзвені́ти, дзвіно́чки, бджола́, дзьоб, гудзи́к, дзе́ркало.

В українській мові звуки [дж], [дз] на письмі позначаються двома буквами. Вимовляються вони зливо.

Працюймо разом!

а) Вимов правильно слова та склади усно речення.

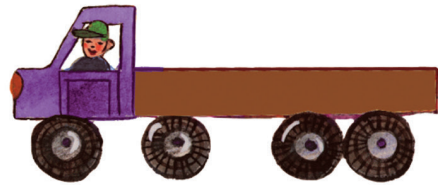
ходжу́

сиджу́

ї́жджу

воджу́

б) Замість крапок встав з довідки пропущені слова.

1. З-під каменя б'є .
2. Сьогодні день Марійки й Ауріки.
3. У небі пісня жайворонка.
4. Бабуся зварила смачний малиновий .

Довідка: народження, дзвенить, джерело, джем.

Виконай!

Поясни зміст прислів'їв.

Бджоли раді цвіту, а люди – літу.
Бджола мала, а й та працює.

Я можу!

Запиши слова. Склади з ними речення.

Джерело, джміль, бджола, дзвоник, дзеркало.

Джерельце під вербою
вблскує водою.
Прийду до нього й до ладу
порозчищаю, обкладу.
І задзвенить, і заспіва
вода джерельна, мов жива.

Дзвоник кличе нас до школи,
А дзвіночки кличуть в поле.

дзвіночки

Книга – джерело знань.

Домашнє завдання

Перепиши речення, вставляючи пропущені дз або дж.

1. У лісі чути вінкі голоси пташок.
2. На столі стоїть еркало.
3. мелі загули над квітами.

Спілкуємося, висловлюємося

Школа, вчителі, учні

Виконай! Розглянь малюнки. Прочитай тексти. Склади власні.

а) – Заходь. Що це з тобою трапилось, Вадиме? Ти ніколи не запізнювався.

– Вибачте, пані вчителько, але сьогодні я проспав. Мій будильник не дзвонив, бо зіпсувався.

– Може, ти міцно спав і не чув, коли він дзвонив?

– Можливо... Пробачте.

б) – Ти не знаєш, о котрій годині їдемо на екскурсію?

– Здається, о 10-й. Краще уточни у класного керівника.

– Але його немає в класі.

– Напевно, він в учительській. Спитай у Петра, бо він завжди все знає.

У бібліотеці

– Скажіть, будь ласка, де можна взяти художню літературу?

– А що саме тебе цікавить? Оповідання чи поезія?

– І те, і те. Я люблю читати.

– Художня література в дитячому залі на першому поверсі.

– Дякую.

Перевір себе

С 1. Що ти знаєш про буквосполучення дз, дж?

С 2. Як позначається м'якість приголосних на письмі?

С 3. Коли ставиться апостроф?

Д 4. Дай письмові відповіді на запитання.

Яка вода б'є з джерела? Що кличе дітей на урок?

С 5. Поясни правила вживання апострофа.

1. Нас у сім'ї п'ятеро. 2. Бабуся сплела Дем'янові шарф. 3. Чистота – запорука здоров'я. 4. Діти гралися на подвір'ї. 5. Посадила м'яту мати, пахне м'ята коло хати...

С 6. Запиши каліграфічно.

Де бажання і старання –
там з'являється й терпець,

з ним – уміння і везіння,
бо терпець – всьому вінець.

Г. Бойко

В 7. Як ти розумієш назву прочитаного розділу? Які твори з цього розділу тобі найбільше сподобалися?

В 8. Пригадай назву вірша, в якому є такі слова:

Я просто книгу бережу,
Дружити вмію з нею.

а) „Котик”; б) „Два лікарі”; в) „Мудрі порадники”; г) „Вчіться, діти!”.

В 9. Твір „Як Дівчинка Буквар образила” – це:

а) оповідання; б) казка; в) вірш.

Розділ III Зима

Виконай! Розглянь та розкажи про малюнок. Прочитай текст.

Сніжинки

Білесенькі сніжиночки,
вродились ми з води;
легенькі, як пушиночки,
Спустилися сюди.

Тепер ми хочем спатоньки,
Як дітоньки малі.
І линемо до матінки –
до любої землі.

Матуся наша рідная
холодна і суха,
бо дуже змерзла, бідная,
Вона без кожуха.

Отак її нагріємо,
устелимо сніжком,
Мов ковдрою, накриємо
Легесеньким пушком.

Нехай зимою злючою
вона спочине в сні,
щоб зеленню пахучою
прибратись навесні.

М. Вороний

пушинка – дрібна часточка пуху
линати – плавно, легко летіти
пушок – пух; дрібне, ніжне пір'я
злючая – дуже зла
прибратись – тут – прикраситись
устелити – стелити, розтрушувати

Дай відповідь!

1. Що описує поет у цьому вірші? 2. Які є вісники зими? 3. Як одягнулася земля?

Працюймо разом! Чи любиш ти цю пору року? Чому? Запиши, що приносить зима. Намалюй сніжинки.

Домашнє завдання Поясни вислови.

Вночі іній – вдень снігу не буде.

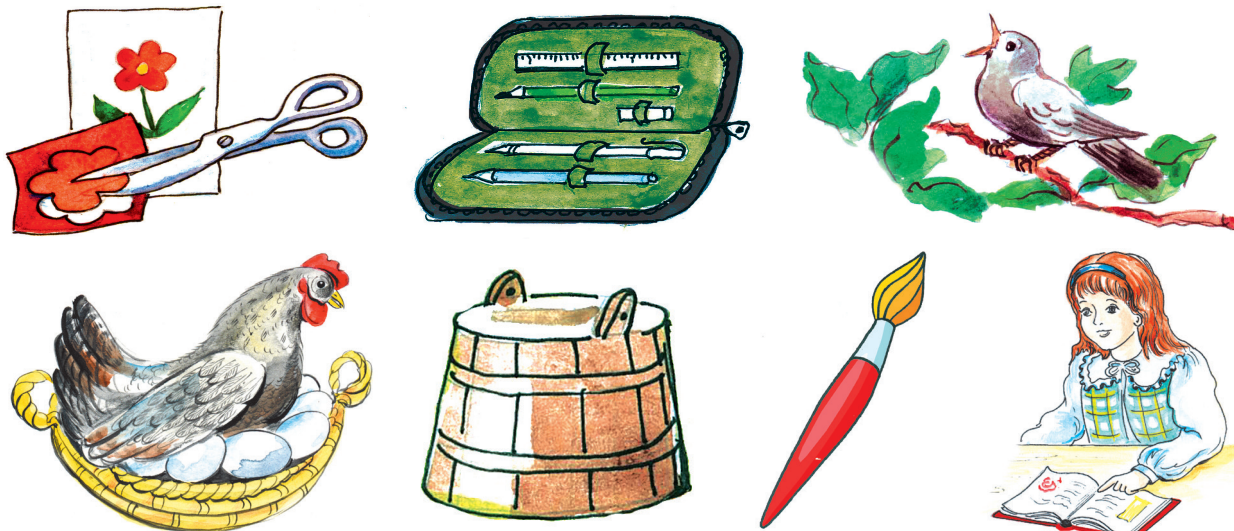
Взимку сухо й холодно – влітку сухо й жарко.

Яскраві зірки взимку – на мороз.

Слово

Виконай! Розглянь малюнки, назви їх. Поясни, яке значення мають слова.

**Кожне слово щось означає, тобто має лексичне значення.
Лексичне значення слів пояснюється в тлумачних словниках.
Наприклад, будівельник – той, хто будує будинки.**

Працюймо разом! Прочитай слова. Поясни їх значення.

1. Школа, місто, хліб, радість, книжка. 2. Нова, велике, свіжий, веселий, цікава. 3. Будувати, пекти, радіти, читати.

Виконай! Випиши з поданих слів ті, що означають назви предметів. Поясни їх лексичне значення.

Кататися, сніговий, лижі, сани, намело, ковзани, діти, заморозило, сніговик, весело, зима, радісний.

Я можу! Прочитай текст. У тлумачному словнику ознайомся із лексичним значенням виділених слів.

Тихий зимовий вечір. Сонце сховалось за **обрій**. Рожевіє сніговий **килим**. **Мерехтять** зорі в глибокому небі. Раптом **насупилась** чорна хмара. Стемніло. Закружляли сніжинки над землею. М'яка біла **ковдра** лягає на поле, ліс, дорогу.

Я можу! Прочитай. Додай слова з довідки за зразком

Зразок: У школі я учень.

У бібліотеці я _____.

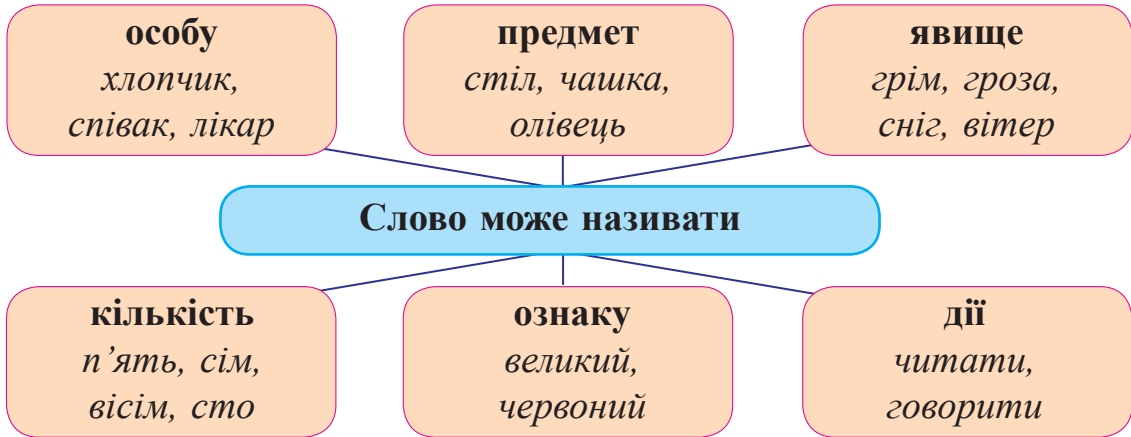
У лікаря я _____.

На стадіоні я _____.

У магазині я _____.

Довідка: футболіст, покупець, хворий, читач.

Домашнє завдання Заміни виділене слово іншим і запиши своє речення.

Пухнастим снігом вкриті **дерева**.

Чи знаєш ти, що... Розглянь малюнок та назви дні тижня, періоди доби.

Виконай! Розглянь малюнок. Прочитай текст.

Поспішай, синичко!

Зустрілися в лісі дві синички.

– Чи ти снідала? – спитала перша.

– Ні. Ось, може, якусь комашку в корі знайду.

– Так чого ж ти тут сидиш? Лети швидко до школи. Там у саду аж шість годівничок! Чого в них тільки нема! І пшоно, і шматочки сала, ягоди шипшини та горобини. Поспішай, синичко!

синичка – синиця; маленька співуча пташка

годівниця – місце для корму;

горобі́на – дерево з червоними ягодами, які ростуть гронами

пшоно – крупа виготовлена з проса

Дай відповідь!

1. Хто допоміг синичкам взимку?
2. Про що спитала перша синичка?
3. Що вона порадила подрузі?

Працюймо разом! Прочитай текст за ролями.

Домашнє завдання За змістом тексту намалюй малюнок.

Виконай! Розглянь малюнок та розкажи про зображене. Прочитай текст.

Зимова казка

Уривок

Добрий вечір вам, малята,
Хочу щось вам розказати.
Щоб цікаво було всім,
Я вам казку розповім.

Ось прийшла зима холодна,
Із полярних аж доріг.
І ліси, поля широкі
Вкутав білий-білий сніг.

Птахи й звірі заховались,
Їх сліду нема ніде,
Тільки вітер виє полем
І метелиця гуде...

М. Опрішан

малята – діти

вкучувати – обгортати

вити – видавати високі та жалібні звуки, подібні до звуків тварин

метелиця – завірюха, хуртовина

Дай відповідь!

1. До кого звертається автор?
2. Про що розповідає автор?
3. Що сталося з лісами та дорогами?
4. Чого метелиця гуде?

Працюймо разом!

Поясни зміст вислову.

Зима без снігу – літо без хліба.

Зима по коліна – бути врожаєві.

Домашнє завдання

Вивчи вірш напам'ять.

Слова близькі за значенням

Дай відповідь!

Розглянь малюнки, назви їх. Поясни значення слів.

Працюймо разом!

Прочитай слова. Поясни їх лексичне значення.

Спритний – швидкий, прудкий.

Мирний – спокійний, тихий.

Пухкий – м'який, пишний.

Боятися – лякатися, полохатися.

Виконай!

Склади речення зі словами, поясни їх значення.

Їжа, страва, корм, пожива.

Я можу!

Заміни значення висловів одним словом.

Взяти ноги на плечі – .

Набрати води в рот – .

Тримати язик за зубами – .

Довідка: мовчати, замовкнути, тікати.

Поміркуй!

Прочитай вірш. До виділених слів добери інші слова, близькі за значенням. Запиши їх.

Перший сніг

Ще вчора сонечко так гріло,

Чабан з отарою **бродив**,

Озиме поле зеленіло,

І лист у лузі **гомонів**.

Сьогодні ж степ увесь неначе
Заслав сріблястий оксамит,
І вітер жалісливо плаче,
І сонце лле не той мов світ.

І. Манжура

світ – тут – світло

Працюймо разом! Розглянь малюнки та добери з довідки слова.

Довідка: дім, хата, гніздо, дупло, будка, вулик, нора, сарай, мурашник.

Домашнє завдання Склади усний твір „Ранок школяра.”

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Святий Миколай

Зимової ночі Святий Миколай спускається на срібній вервечці з неба на землю. Іде він полями й лугами, а за ним поспішають ангелики, що несуть подарунки для добрих і чемних дітей. Заходить Святий Чудотворець до кожної хати і кладе дітям у черевички або під подушки свої пречудові небесні гостинці. Щоправда, бешкетникам Святий Миколай дарує хіба що прегарного прутика. З неба він бачить кожного з нас і добре знає, хто чемний, а хто й не дуже...

вервечка – мотузочок
гостинці – подарунки
чудотворець – той, хто творить дива
бешкетник – дитина, яка пустує
замашний – гнучкий, який б'є боляче

Дай відповідь! Коли приходить Святий Миколай? Хто допомагає йому? Котрим дітям Святий Миколай приносить подарунки? Що отримують неслухняні діти?

Дороги снігом замело

Початок зими – це радість для малят, хоча біла королева морозить носи́ки і щічки, незважаючи на холод, вони біжать кататися на санчатах, лижах і ковзанах, ліплять снігові баби.

Зима запрошує до себе в гості Святого Миколая із подарунками для малят.

Потім радісно зустрічаєм Новий рік, колядками – Різдво Христове і щедрівками – Водохреща.

За М. Чубіка

Дай відповідь! Як приходить Святий Миколай? Які свята названі в тексті „Дороги снігом замело”.

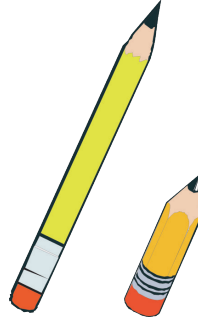
Поміркуй! За що всі люди вдячні Чудотворцю Миколаю?

Домашнє завдання Прочитай текст „Дороги снігом замело” самостійно.

Слова протилежні за значенням

Виконай! Розглянь малюнки. Поясни значення слів.

Старий – молодий, довгий – короткий, високий – низький.

Працюймо разом! До поданих слів добери з довідки слова з протилежним значенням.

Зразок: Свіжий хліб – черствий хліб.

Свіжі квіти – , свіжі газети – , свіже молоко – .

Довідка: кисле, зів'ялі, старі.

Виконай! Допиши протилежні за змістом слова.

Чистий – , літо – , мовчить – .

Я можу! Прочитай прислів'я та приказку. Знайди слова з протилежним значенням, назви їх.

Хто хоче багато знати, тому треба мало спати.

За маленьким погнався, а велике загубив.

Виконай! Прочитай речення. Випиши слова, протилежні за значенням.

Нехай ні жар, ні холод не сплять вас (*І. Франко*).

Домашнє завдання Доповни речення словами з довідки.

Собака людині, а вовк .

Учитель на уроці , а учні .

Заєць , а черепаха .

Довідка: розповідає, ворог, друг, слухають, швидкий, повільна.

Виконай! Розглянь та обговори малюнки.

Народні звичаї

Вечір напередодні Різдва і Нового року в народі називають щедрим. Тому цього вечора готують святковий стіл. Якщо на Різдво співають колядки, то на Новий рік – щедрівки. У християнських колядках розповідається про народження Ісуса Христа.

*Сійся-родися
Сійся-родися,
Жито-пшениця,
Щоб на майбутній рік
Було більше, ніж торік.*

Слова, які означають дію предмета

Виконай! Розглянь малюнки та назви дії, які тут відбуваються.

Працюймо разом! Назви дії предметів. Запиши назву предмета і його дії.

Зразок: Літак – летить, гуде, приземляється.

Квітка, зірка, рука, пекар.

Дай відповідь! Скажи, що робить дятел? Що назбирав їжак?

Я можу! Прочитай і розкажи, чи ти так робиш.

Вранці корисно робити зарядку. Щодня треба чистити зуби. Перед їдою – мити руки. Шкідливо читати лежачи.

Виконай! Утвори від поданих нові слова за зразком: писав, пише, буде писати.

Співати, малювати, слухати, грати.

Домашнє завдання Відгадай загадку.

Вдень у небі гуляє, а ввечері на землю сідає.

Повторення апострофа. Сполучення дж, дз, йо, ьо

Працюймо разом! Допиши потрібні слова.

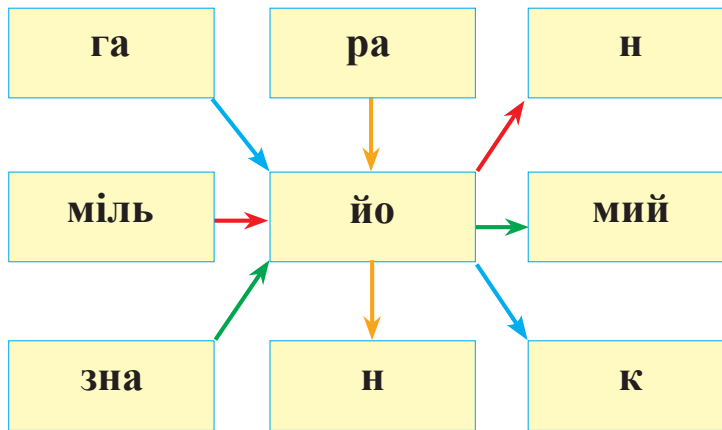
Я навчаюся у ... класі. Мама купила ... олівці.

Виконай! Прочитай слова, запиши їх, змінюючи за зразком. Підкресли буквосполучення дж.

Зразок: Сидіти – сиджу.

Ходити – , будити – , водити – , радити – .

Я можу! Склади слова і запиши їх.

Виконай! Прочитай і запиши загадку. Відгадай її.

Дзьоб міцний і острий маю,
Шкідників ним добуваю.

Домашнє завдання Випиши слова з буквосполученням ьо.

То чорна, то біла
По небу ходила.
Побив її вітер –
Сльози розпустила.

Кольори усі збрала,
І півколом в небі стала.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Різдво Христове

Найбільшою таємницею зимових свят є Святий Вечір, або, як його здавна називають, Бідна кутя. Це вечір перед днем народження Ісуса Христа.

Різдво – це біблійне свято народження Христа. Йосиф та Марія, батьки Ісуса, прийшли через перепис населення у Вифлеєм.

З цією ж метою у Вифлеємі зібралося багато людей. Марії та Йосифу довелось заночувати у печері, де був хлів. Тут Марія народила Немовля. Вона його сповила і поклала в ясла. Звістку про це швидко рознесли ангели по всьому світу.

Першими дізналися про народження Сина Божого пастухи, які прийшли славити Божественне Немовля. На небі з'явилася чудова зірка, що привела сюди східних мудреців з дарами. Вони впали на коліна і славили народженого Спасителя.

мета – ціль; те, до чого хтось прагне
ясла – місце у хліву, куди ставлять корм для худоби
хлів – будівля для свійської худоби та птиці

Дай відповідь! Що означає свято Різдво? Де народився Ісус Христос? Хто повідомив про народження Святого Сина? Хто дізнався першими про цю радість?

Нова радість стала

Колядка

Нова радість стала,
Яка не бувала, –
Над вертепом звізда ясна
На весь світ засіяла.

Де Христос родився,
З Діви воплотився,
Як чоловік, пеленами
Убого повився.

Пастушки з ягнятком
Перед тим дитятком
На колінця припадають,
Царя-Бога прославляють.

вертеп – печера, місце народження Ісуса Христа

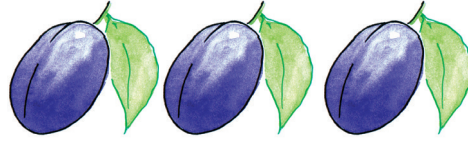
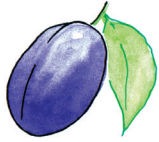
Дай відповідь! Про яку радість співається у колядці? Коли колядуємо?

Домашнє завдання Вивчи напам'ять колядку (бажано з мелодією).

Слово, що означає число предметів

Виконай! Уважно розглянь малюнки. Спочатку назви один предмет, а потім назви їх багато.

Працюймо разом! Уважно розглянь малюнки. Скажи, хто що робить?

Виконай! Напиши за зразком

Зразок: Огірок – огірки, горобець – горобці.

Стіл, чашка, бджілка, стілець, вікно, яблуко учень, сукня.

Домашнє завдання Назви та запиши за вище вказаним зразком 5 слів.

Я можу! Розглянь малюнок та відгадай загадку.

Кому потрібні голки для шиття,
а кому – для життя?

Виконай! Розташуй слова так, щоб утворилися речення. Запиши їх.

А) мама, варення, малинове, зварила; Б) одягалася, плаття, Марійка, в, нове; В) синичка, конопляне, любить, насіння.

Домашнє завдання Знайди слова з подвоєнними буквами.

І у житті є не одна потреба,
На яку зважать одразу треба,

Швидко, бігом, у цю ж мит
Бо час не йде, а він біжить...

О. Гнатчук

Перевір себе

- П** 1. Як називається цей розділ? Чому в нього така назва?
- П** 2. Які свята ми відзначаємо взимку? З яких творів ти дізнався про це?
- С** 3. Як святкують Новорічне свято і свято Різдва Христового у твоїй сім'ї? Розкажи про це.
- С** 4. Які колядки та щедрівки співають у твоєму селі? Виконай їх.
- С** 5. З якого твору цей вислів:
„Хто давнє забуває, той теперішнього не знає”?
а) „Посівальники”; б) „Щедрівочка”; в) „Народні звичаї”..
- Д** 6. Яке із зимових свят найперше?
а) Святого Миколая; б) Новий рік; в) Різдво Христове.
- С** 7. Коли щедрують:
а) на Водохреща; б) на Новий рік; в) на Різдво Христове.
- С** 8. Цей уривок:
Нова радість стала,
Яка не бувала.
Над вертепом звізда ясна
На весь світ засіяла.
а) колядка; б) щедрівка; в) колискова.
- С** 9. Розпізнай героїв опрацьованого тобою розділу.

Виконай! Розглянь малюнок та прочитай текст.

Щедрівочка

Перед Новим роком дідусь Демид навчав Дмитрика щедрувати:

*Щедрий вечір, хато-світлице,
Сійся-родися, житечко й пшенице...*

Дмитрик співав разом з дідусем та уявляв, як він прийде до дядька Юхима і сам лунко, як дзвіночок, щедруватиме, як йому дякуватимуть, пригощатимуть цукерками, горіхами. Він ще й посіватиме з правої руки:

*Сію-сію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю!*

– Щедрування – це дуже давній народний звичай, – сказала мама.
– Хто давнє забуває, той теперішнього не знає, – щиро зауважив дідусь.
– Жито, пшениця – теж давнє, але щороку нове родить, – додав тато. А Дмитрик, щоб не забути, пошепки повторював:
Щедрий вечір, хато-світлице...

А. М'ястківський

уявити – викликати у своїх думках що-небудь
лунко – голосно, чітко, дзвінко
щедрівка – старовинна українська обрядова новорічна пісня, що виконується на свята

Дай відповідь! Чого навчає дідусь Дмитрика? До кого йде хлопчик щедрувати? Як він собі це уявляє? Що отримає Дмитрик за щедрування?

Домашнє завдання Розкажи, що ти знаєш про щедрування.

Спілкуємося, висловлюємося

Фантастичний світ казки

Виконай! Розглянь малюнки та скажи, з яких творів ці герої.

Дай відповідь!

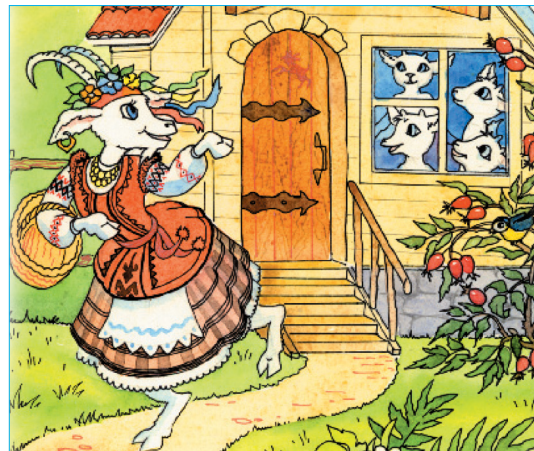
1. Хто посадив ріпку?
2. Яка виросла ріпка?
3. Що зробив дід?
4. Кого покликав дід?
5. Хто ще допомагав дідові?

Працюймо разом!

 Дай відповідь.

- Що говорила коза?
– ....
- Хто слухає під вікном?
– ....
- Куди пішла коза?
– ....
- Чому навчає ця казка?
– ....

Дай відповідь!

1. Чого хотів дід?
2. Що зробила баба з борошна?
3. Де вона поклала виріб?
4. Що трапилося з колобком?
5. Який висновок можна зробити, прочитавши казку?

Технології! Намалюй улюбленого героя.

Розділ ІV Родина, рідний край, мова

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Родовідне дерево

Одного хлопчика запитали, як звать його бабусю. А він і не знав.

– А як же дідуся кличеш?

– Діду, дайте меду.

Смішно, та не дуже. Більше сумно, що є такі хлопчики. Може, вони позабували, як тата і маму звать?

– Е-е-е, – каже дід Петро. – Хто не має коріння, той як перекотиполье: куди вітер подме, туди й котиться.

А гарні дітки знають свій рід: і батьків, і дідів, і пра-дідів, і прапрадідів знають. Вони мають сімейний альбом фотографій своїх родичів із добрим словом про них. І складають родовідне дерево. Воно коренисте, гіллясте.

А що гілка, то й член красного роду. Чим глибше коріння в такого дерева, тим міцніше воно стоїть на землі.

А яке коріння у твого дерева?

Д. Чередниченко

прапрадіди – далекі предки, пращури

рід – ряд поколінь, що походять від одного предка

родовідне дерево – знання членів роду, родовід, походження кого-небудь

гіллясте – яке має велике або густе гілля

Дай відповідь!

1. Що можна сказати про такого хлопчика? 2. Що вам потрібно знати?
3. Кого треба поважати? 4. Яке значення має для людини родовідне дерево?

Працюймо разом!

Скільки у тебе дідусів, бабусь? Як їх звать?

Виконай!

Назви своїх родичів.

Домашнє завдання

Склади за допомогою батьків ваше родовідне дерево.

Речення. Зв'язок слів у реченні

Виконай! Прочитай речення. Скажи, яка думка висловлена в кожному з них.

Зима. Мороз розмалював шибки вікон чарівними візерунками. Закутався в теплу білу ковдру ліс. Важко в таку пору пташкам. Діти вирішили допомагати пташкам взимку.

Речення – це слово або кілька слів, які виражають закінчену думку.

Працюймо разом! За допомогою словосполучень та слів склади речення.

У, канікули, нас, почались. Дівчата, із, нашої, вийшли, вулиці, на двір.
Чекали, там, їх, хлопці. Мали, вони, і, лижі, санки.

Виконай! Із поданих слів склади речення. Запиши їх у зошит каліграфічно.

Вишитій, рум'яна, скатертині, хлібина, на, лежить.

Я можу! Розкажи, про що ти мрієш. Вислов свою думку реченням. Запиши його. Скільки слів ти використав для висловлення своєї думки?

Виконай! Прочитай і скажи, де висловлено закінчену думку: у словах, словосполученнях чи в реченні?

Слова

Канікули, зима;
весело, пройти.

Словосполучення

Зимові канікули;
пройти весело.

Речення

Весело пройшли
зимові канікули.

Дай відповідь! Як ти провела час? Цікаво? А що трапилось? Сильно захворіла сестричка? Тоді чому не була з друзями?

Працюймо разом! Встанови зв'язок слів у реченні за допомогою запитань.

Зразок: Взимку бувають сильні морози.

морози (*що роблять?*) бувають; бувають (*коли?*) взимку;
морози (*які*) сильні.

Діти катаються на санчатах.

Домашнє завдання Склади три речення.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Що я люблю

Люблю матусю, батька люблю,
Люблю хатину рідну свою,
І рідну школу, і вчителів,
Село, де перше сонце зустрів.

Люблю в криничці блакитну глиб,
І лан, що родить для мене хліб,
Садок, з якого грушки несу,
Горбок, де білі вівці пасу.

Бо ті горбочки, лани, ліси –
Для мене повні добра й краси,
Бо все що бачу навколо я, –
То люба, рідна моя земля!

Марійка Підгірянка

блакитний – небо голубового кольору
навколо – кругом, навкруги
люба – дорога

Дай відповідь!

1. Кого і що любить герой вірша?
2. За що любить ліричний герой рідну землю?
3. Які у тебе почуття до рідного краю?

Домашнє завдання Вивчи напам'ять.

При сонці тепло, а при матері – добре.
На світі все знайдеш, крім батька і матері.
Одна мати – вірна порада.
У дитини болить голова, а у матері – серце.
Материн гнів, як весняний сніг: рясно випаде, та скоро розтане.

(Прислів'я)

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Дорогі гості

Українська народна пісня

Зеленее жито, зелене,
хорошії гості у мене.
Зеленее жито за селом,
хорошії гості за столом.

Зеленее жито, зелене,
хорошії гості у мене.
Зеленее жито при межі,
хорошії гості від душі...

Зеленее жито, зелене,
хорошії гості у мене.
Зеленее жито ще й овес.
Тут зібрався рід наш увесь.

Дай відповідь! Коли співають цю пісню? Що в ній оспівано?

Працюймо разом! Поясни, як ти розумієш вислів:
„Тут зібрався рід наш увесь”.

Я можу! Хто належить до одного роду?

Технології! Які ще народні пісні ти знаєш? Виконай один куплет.

Домашнє завдання Вивчи пісню напам'ять.

Чи знаєш ти, що...

Народна пісня має віршовану форму. За змістом народні пісні різноманітні: веселі, сумні, повчальні, жартівливі.

Види речень за метою висловлювання

Виконай! Прочитай текст. Зверни увагу на розділові знаки в кінці речень.

Це було взимку. Хлопці пішли в ліс. Який чудовий ліс у зимову пору! Скільки пташиних слідів на снігу! Чого вони шукають? Птахи заклопотані в пошуках їжі.

Працюймо разом! Розглянь таблицю. Прочитай речення. Зверни увагу на мету висловлювання, вид кожного речення та розділові знаки.

Приклади речень	Мета висловлювання	Вид речень	Розділовий знак у кінці речення
Багато пташок залишається у нас зимувати.	Розповідь, повідомлення про що-небудь	Розповідне	Крапка (.)
Які пташки залишаються у нас зимувати?	Запитання	Питальне	Знак питання (?)
Бережіть птахів! Підгодовуйте їх взимку! Не можна знищувати пташиних гнізд.	Наказ, заклик, спонукання, застереження	Спонукальне	Знак оклику (!), крапка (.)

Виконай! Запиши питальні речення. Дай повні відповіді на поставлені питання.

Який лісовий звір сушить гриби на деревах?

Чий пташенята не знають своєї матері?

Хто з диких тварин любить малину?

Я можу! Визнач види речень за метою висловлювання. Прочитай два останні речення як окличні. Перепиши їх.

1. Яка річка протікає у твоїй місцевості?
2. Не брудни водиці, не топчи травиці!
3. Вода – це здоров'я, вода – це краса, вода – це цілюща ранкова роса.

Виконай! Перепиши речення. Постав необхідні розділові знаки.

Що діти роблять у школі уважно виконуй завдання ввечері Леся читає книжки

Я можу! Розглянь малюнок та прочитай текст.

– Скажіть, будь ласка, чи є у вас квитки на виставу на неділю?

- Так, на неділю квитки є.
- Скільки коштують квитки?
- Ціни різні, залежно від місця...

Збагачуй свій словник

Вистава – показ п'єси, опери, балету; спектакль.

Виконай! Розглянь малюнок та прочитай текст.

Помічниці

Діти мамі говорили:

- Ми сьогодні посуд мили!
- Молодці! – радіє мати, Що взялись допомагати.
- І ти мила, Оленко?
- Ні, – відказує маленька, – Мили тільки Зіна й Алла. Я розбитий підбирала.

В. Шахрайко

Виконай! Перекажи зміст твору.

Дай відповідь! Із кого складається сім'я? А родина? Яке ставлення батьків до своїх дітей? Які стосунки між членами сім'ї? Як поводяться члени родини?

Домашнє завдання Зроби разом з батьками альбом родини.

Рідна мова

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько.
Тільки камінь має.

Як ту мову нас забути,
Що нею учила
Всіх нас ненька говорити,
Ненька наша мила.

Ой, шануйте, поважайте
Ріднесеньку мову
І навчайтесь розмовляти
Своїм рідним словом.

С. Воробкевич

серденько – серце
ненька – мати
мила – тут – люба, дорога

Дай відповідь!

1. Хто нас навчає рідної мови? Як треба ставитися до неї?
2. Якою є людина, що забуває рідну мову?
3. Які у тебе почуття до рідної мови?

Працюймо разом!

Як ти розумієш першу строфу вірша:

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько.
Тільки камінь має.

Я можу! До слова **ненька** добери слова, близькі за значенням.

Домашнє завдання Вкажи, хто нас навчив говорити

- а) брат,   б) сестра;   в) ненька;

Розповідне речення

Виконай! Прочитай речення. Скажи, про що і про кого повідомляється.

Мама вишиває рушник. Оксана допомагає братику. Черевичок порвався. Ручка не пише.

Працюймо разом! Прочитай текст і зверни увагу на те, про що повідомляється у кожному реченні.

Українці споконвічно любили і шанували батьківський край. Вони ним пишалися. У нашій мові збереглося багато ласкавих слів, якими зверталися люди до рідної землі: земличка, земелька, земляця. Її пестливо гладили натруженими руками, ніби набираючись здоров'я від теплого родючого ґрунту.

Стародавні українці свято вірили в те, що земля жива. Вона дихає, родить, радіє, втомлюється, іноді хворіє. Ось чому люди ставилися до землі як до живої істоти, що відчуває і ласку, і біль.

За Г. Тарасенко

Виконай! Перепиши речення та усно назви час і місце події.

Урок починається о 8.30. Ми відпочивали на морі влітку. На лижах каталися будемо в горах.

Я можу! Запиши текст і скажи, про що і про кого повідомляється в кожному реченні.

а) Спи, мій маленький, спи, мій синок,
Я розкажу тобі безліч казок!

б) Вчення – світ, а невчення – тьма.
Правда кривду переважить.

в) Більше діла – менше слів.
Удар забувається, а слово пам'ятається.

Домашнє завдання Склади й запиши три-чотири речення на тему „Мое рідне місто (село)” .

Питальне речення

Виконай! Прочитай речення з відповідною інтонацією. Скажи, про що розповідається в них.

Де ти народився? Де ти виріс? Де почав ходити до школи? Як називається твоє місто (село)? Де є твоя мала Батьківщина?

Виконай! Склади і запиши речення за моделлю.

Хто ? Що ?

Що роблять ? Де ?

Я можу! Перепиши і скажи, про що розповідається в кожному реченні. Постав запитання до них. Добери заголовок.

Край села стояла невелика солом'яна хата. Вона була затишна і біла. Вузька втоптана стежка вела від порога до глибокої криниці. Вода у ній була завжди холодна і прозора. Понад стежкою росли пахучі квіти. Із хати вийшла молода струнка дівчина. У довгій косі червоніла стрічка. З вишитої сорочки сміялися голубі незабудки. Дівчинка набрала холодної води і пішла в хату.

Збагачуй свій словник

Солома – сільськогосподарські відходи зі стебел зернових рослин.

Виконай! Прочитай текст.

Калина

Ішли двоє дорогою, дивляться – щось червоніє в лузі. Один каже: „Це калина спіє”. А другий каже: „Коли ж вона тут виросла? Це, мабуть, щось інше.”

Підійшли ближче, придивилися, аж то дівчина така гуляла там: рум'яна та гарна, ну, зовсім як калина.

З того часу тільки де виросте дівчина хороша та рум'яна, то про неї кажуть: „Та дівчина, як калина”.

С. Васильченко

Верба і калина – народні символи.

Перевір себе

Як ти вмієш дякувати своїм батькам?

Вибери варіанти, які відповідають твоїй поведінці

1. Коли батьки роблять зауваження, ти:

1) не погоджуєшся з тим, що вони говорять; 2) звинувачуєш іншого; 3) шукаєш виправдання; 4) визнаєш себе винним і береш до уваги зауваження.

2. Коли батьки просять допомоги, ти:

1) відмовляєшся, бо маєш іншу роботу; 2) говориш, щоб хтось інший це зробив; 3) відповідаєш, що не твоя черга, а брата чи сестри; 4) допомагаєш.

3. Коли батьки просять допомогти братові чи сестрі зробити домашнє завдання, ти:

1) сваришся; 2) говориш, що не маєш терпіння до цього; 3) говориш, що він сам повинен це робити; 4) допомагаєш і терпляче пояснюєш.

4. Коли приходиш додому, ти:

1) не вітаєшся з батьками; 2) забуваєш привітатися; 3) не кажеш нічого, бо привітався вранці; 4) вітаєшся відразу.

5. Коли батьки запитують тебе про якусь провину, ти:

1) кричиш, що не хочеш говорити; 2) відповідаєш коротко; 3) не відповідаєш, бо не маєш сміливості; 4) пояснюєш, у чому справа.

6. Чи ти обманюєш батьків?

1) трапляється, що обманюєш; 2) іноді говориш напівправду; 3) чекаєш нагоди, щоб сказати правду; 4) завжди кажеш правду.

Відповіді

6–12: недостатньо шануєш своїх батьків;

13–18: знаєш, що треба поважати батьків, але іноді забуваєш це робити;

19–24: поважаєш та цінуєш своїх батьків.

Спонукальне речення

Дай відповідь! Прочитай вірш і скажи, які речення переважають у ньому. До кого звертається автор? До чого, до яких дій спонукає?

Звертання

До вас, мої рідні, звертаюся я –
Найменший у вашій сім'ї,
Стоїть на узліссі ялинка моя –
Не рубайте її!
На озері плаває пташка моя –
Не убийте її!

Ясніє на небі зірка моя –
Не згасить її!
Світ-казку буде мрія моя –
Не спиняйте її!

Д. Павличко

Розповідні, питальні та спонукальні речення можуть бути окличними, коли вони вимовляються з більшою силою голосу. В кінці окличних речень ставиться знак оклику (!).

Працюймо разом! Спілкуймося правильно! Виразно прочитай текст за ролями. Зверни увагу на вжиті в ньому слова.

- Добрий день, Адріано!
- Добрий день, Раду! Радий бачити тебе. Як справи?
- Дякую, добре. До мене приїхала родичка із Сігету, і завтра ми хочемо пройтися вулицями старого міста. Може, підеш з нами?
- Дуже вдячна за твоє запрошення. Піду із задоволенням!
- Тоді зустрінемося завтра, о десятій годині.
- Гарзд. До побачення!
- До зустрічі!

Виконай! Перепиши вірш-молитву. Усно назви слова-звертання.

Маріє, Мати Пресвята і Мила!
Маленького Ісуса Ти учила

Ласкавим рідним словом говорити,
На рідній мові Господа хвалити.

Я можу! Прочитай речення з відповідною інтонацією. Перепиши їх.

Вода – це здоров'я, вода – це краса, вода – це цілюща ранкова роса! Не брудни водиці, не топчи травиці!

Домашнє завдання Склади три спонукальні речення.

Підмет та присудок

Дай відповідь! Прочитай вірш. Скільки в ньому речень? Про кого або про що розповідається в кожному реченні?

Світає,
Край неба палає,
Соловейко в темній гаї.
Сонце зустрічає.

Т. Шевченко

Член речення, який вказує, про кого або про що розповідається в реченні, називається підметом.

Підмет відповідає на питання *хто? що?*

Наприклад: (*Хто?*) Оксана читає книжку.

(*Що?*) Трава зеленіє.

Працюймо разом! Перепиши речення. Постав питання до підмета.

Зразок: (*Хто?*) Вчитель пише на дошці.

1. Михайлик допомагає мамі.
2. Доктор лікує хворих.
3. Олексій працює.
4. Літак приземлився.
5. Вчитель пояснює.
6. Портрет висить.
7. Ручка пише.
8. Книжка лежить.
9. Учень відповідає.

Виконай! Перепиши речення, підкресли підмети.

1. Леся співає. 2. Дорел слухає. 3. Крістіна чекає. 4. Микола бігає. 5. Сонце світить. 6. Трава росте. 7. Вітер віє.

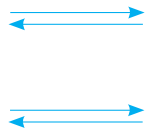
Дай відповідь!

Прочитай речення. Розглянь схеми.

хто?
Дмитро

що?
Сонце

що робить?
сміється.

що робить?
світить.

Член речення, який вказує на дію або на стан предмета, називається *присудком*. Присудок відповідає на запитання *що робити? що зробити?*

Наприклад: Діти (*що роблять?*) вчаться.

Працюймо разом!

Перепиши речення. Постав питання до присудка.

Леся пішла в бібліотеку. Тато дивиться телевизор. Бабуся пече пироги. Дзвоник кличе до школи. Музика грає тихо. Сонце пече лагідно. Мати купила торт. Братик вчить уроки. Діти вийшли на вулицю.

Я можу!

Доповни речення словами з довідки.

- Учні (*що роблять?*) до школи.
 Тато (*що робить?*) бабусі.
 Сестра (*що робить?*) сорочку.
 Пташка (*що робить?*) з гілки на гілку.
 Діти (*що роблять?*) ягоди в лісі.
 Біля школи (*що робить?*) дуб.

Довідка: ідуть, допомагає, росте, вишиває, збирають, перелітає.

Підмет і присудок – це головні члени речення.

Виконай!

Прочитай речення. Назви підмет і присудок.

- Павло (*хто?*) грається (*що робить?*)
 Сонце (*що?*) світить (*що робить?*)

Домашнє завдання

Напиши два-три речення. Назви підмет і присудок.

Спілкуємося, висловлюємося

Дитячі ігри та іграшки. Комп'ютерні ігри

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Скажи, які твої улюблені ігри та іграшки.

Працюймо разом! Дай відповідь.

Яка твоя улюблена іграшка? Хто тобі її купив(ла) / подарував(ла)? Чим саме тобі подобається ця іграшка? З ким ти нею граєшся?

Виконай! Склади два-три речення про твої комп'ютерні ігри.

Я можу! Поясни, для чого тобі ігри.

Виконай!

Розглянь малюнок та обговори його. Прочитай текст.

- Доброго дня, Миколко! Що з тобою трапилося?
- У мене болить горло.
- Давай я тебе послухаю... Запалення немає.
- Добре. Які ліки мені треба приймати?
- Тобі треба лежати і пити теплий чай.

Працюймо разом!

Розглянь малюнки та скажи, як треба слідкувати за гігієною.

Домашнє завдання

Обговори разом з батьками твої розваги, ігри та стан здоров'я.

Розділ V Мила весна шле подарунки

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Весна

Настала справжня весна. Прилетіли чорногузи! Вони привітали мене своїм радісним клетотом: „Ми прилетіли! Ми вже дома!”

Земля-мати вже проснулась. Трава зазеленіла. З неї визирають білі, жовті, сині квіточки. Білі – то ніжні підсніжники. Поява на світ підсніжника – це велика радість. Перший підсніжник, який підняв свій білий ніжний дзвіночок, якого пестило сонячне проміння, сповіщав прихід весни.

Жовті квіти – проліски, зачаровують погляд. А голубі, як бездонне небо, фіалки – така собі ніжність в голубому одязі. Усі ці квіти дивляться привітно і всміхаються. Вони перші принесли весну на своїх ніжних пелюстках...

Почалося буйне пробудження всього живого, що живе й росте на нашій рідній землі, створене Всевишнім...

За В. Ріцком

клекіт – звук, утворений бузьком
сповіщати – повідомляти, інформувати
ніжний – тендітний
фіалка – трав'яниста рослина з різноколірними квітами

Дай відповідь! Що повідомляє про прихід весни? Що відбувається з природою? Які весняні квіти описані у тексті? Які почуття приносить весна в душі людей?

Вербові сережки

Біля яру, біля стежки
Одягла верба сережки.
Головою хилитала,
Потихесеньку питала:

– Де ота біленька хатка,
Що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки,
Подарую їм сережки.

Л. Костенко

хилитати – хитати, колихати, гойдати
сережка – прикраса до вух у вигляді кілечка

Дай відповідь! Що одягла верба? Що вона запитувала? Кому хотіла подарувати сережки? Чому?

Домашнє завдання Поясни значення слів **весна, підсніжник, пелюстки**. Вивчи вірш „Вербові сережки” напам'ять. Намалюй прихід весни.

Текст. Що таке текст?

Дай відповідь! Прочитай. Про що розповідається в кожному реченні? Чи пов'язані ці речення за змістом?

1. Зірка запросила до себе в гості.
2. Школярі допомагають птахам взимку.
3. Марійка подарувала мамі квіти.

Текст – це об'єднані за змістом речення, які складають зв'язну розповідь.

Працюймо разом! Прочитай. Скажи, яка думка висловлена в кожному реченні. Чи пов'язані між собою ці речення? Чи це текст?

Вербові котики

Кроків за кілька від сухої коси визирає з води вербовий кущик. Невеличкий такий, а на ньому – котики. Пухнастенькі, жовтаво-зеленаві. Ніби табунець гусеняток примостився спочити на тонких галузках. І такі вони лагідні та безпомічні!

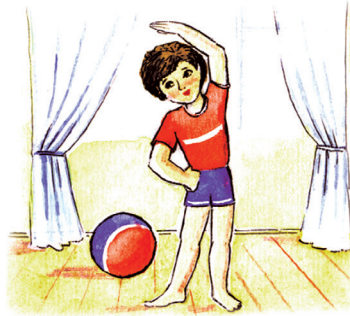
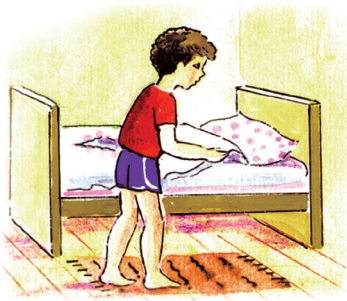
б) Прочитай речення. Чи можна назвати їх текстом? Чому? Аргументуй свою думку.

Усі знають Тараса Шевченка як геніального поета. Але був він і чудовим художником. Ми оберігаємо його прекрасні картини і малюнки як великий скарб. Картини Шевченка намальовані чарівним пензлем. І не тільки пензель, а й звичайні олівець, вуглина ставали чарівними в Тарасовій руці. У намальованих картинах ніби оживали дерева, хати. Шевченкові картини, як і вірші, піднімали народ на боротьбу за правду і волю.

Дай відповідь! Перепиши. Про що повідомляється в цих реченнях? Чи утворюють вони текст? Чому?

Я встав о сьомій годині ранку, зробив зарядку, вмився, поснідав і пішов до школи.

Сьогодні було шість уроків. З математики і української мови я отримав по дванадцять балів. Увечері провідав хворого друга. Я розказав йому, що ми вивчали в школі.

Я можу! Прочитай речення і запиши їх у такому порядку, щоб утворився текст.

1. На зупинці у трамвай зайшла старенька бабуся.
2. Бабуся подякувала і сіла.
3. Ігор встав і запропонував бабусі своє місце.
4. Одного разу Ігор з мамою їхали трамваєм.
5. Мама була дуже задоволена сином.

б) Прочитай речення, розташуй їх у такому порядку, щоб утворилася зв'язна розповідь.

Одного разу Олег захворів. Хлопчики принесли цікаву книжку. Він не прийшов до школи.

Домашнє завдання Скажи, про що розповідається в тексті. Якими словами ти відповідаєш на добро?

Ціна слова

Мудре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане й нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посяяти тривогу й безнадію, засмутити й одухотворити.

В. Сухомлинський

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

У саду всі деревцята...

У саду всі деревцята
вміють собі розмовляти, –
Тож тумани при селі
запросили вони всі, –

Бо як будуть тумани,
То не будуть морози, –
Не замерзнуть їх бруньки, –
І розквітнуть навесні

Усі гілочки буйні,
І рясні, і радісні
Всі розквітнуть навесні.

М. Корсюк

туман – мряка

брунька – ще не розвинений цвіт або листок рослини

рясний – плодоносний

буйний – тут – пишний, розкішний

Дай відповідь! Про що розмовляють деревцята? Кого вони запросили? Чому? Ознаки якої пори року описані у вірші?

Хто вона?

Лиха зима сховається,
А сонечко прогляне,
Сніжок води злякається,
Тихенько тануть стане, –

І здалеку бистресенько
Вона до нас прибуде,
Кому-кому любесенько,
А дітям більше буде.

Л. Глібов

поглянути – подивитися
бистренько – швидко
прибути – прийти, з'явитися
танути – перетворюватися на воду

Дай відповідь! Про яку пору року повідомляє автор? Яка пташка приносить довгождану пору року? Які є перші ознаки весни?

Вийди, вийди, сонечко

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,

На весняні квітоньки,
На маленькі дітоньки,
Там вони граються,
Тебе дожидаються.

зілля – тут – різні рослини
подвір'ячко – двір, земля коло хати
дожидати – чекати з нетерпінням

Текст. Заголовок тексту. Назва тексту

Дай відповідь! Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Чому текст має таку назву?

Як приходить хліб

Хліб починається із зернини.

Восени трударі сіють у землю добірне зерно. Навесні хлібороби доглядають за посівами. Влітку дозріває врожай. Виграє золотим колосом хлібне поле. На поле виходять комбайни, збирають урожай. У млині із зерна роблять борошно. У пекарні автомати замішують тісто. Подають його в піч. Із печі виходять пахучі хлібини.

За А. Давидовим

**Назва тексту – це його заголовок.
Він передає головну думку тексту.**

Я можу! Прочитай текст, добери заголовок.

* * *

Ну й півень! Гребінь – розкішна корона, мов із червоного коралу вирізьблена, очі – із щирого золота, шия поблискує жовтогарячим шовком, а хвіст!.. Колесо! Темно-зелене блискуче колесо виграє проти сонця всіма барвами райдуги. І носить свого хвоста півень так гордовито, що глянеш на нього і скажеш: ні, рівного йому на світі нема!

Л. Письменна

Поміркуй! Склади усно текст про улюблену пташку.

Виконай! Прочитай текст. Про кого розповідається в ньому? Придумай кілька заголовків до цього тексту.

* * *

У наш клас прибув новий учень. Ми тільки-но познайомились. Його звати Віктор.

Одного разу треба було назвати учасника нашого класу в збірну школи з футболу. Всі вибрали Вадима. Перед початком матчу виявилось, що Вадим захворів. Замість нього погодився грати Віктор. Він забив найбільшу кількість голів. Віктор виявився справжнім другом і хорошим футболістом.

Домашнє завдання Розглянь малюнок. Склади усно текст. Придумай заголовок.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Мамина рука

До мого вікна
підійшла весна,
розтопилася на шибці
квітка льодова.
Крізь прозоре скло
сонечко зайшло
і поклато теплу руку
на моє чоло.

Видалось мені,
що лежу я в сні,
що співає мені мати
золоті пісні,
що мене торка
ніжна і легка,
наче те весняне сонце,
мамина рука.

Д. Павличко

прозоре – тут – дуже чисте
видаватися – здаватися
торкати – доторкатися
лежати в сні – спати

Виконай! Що описує автор у вірші? З чим порівнює мамину руку? Вислови свої почуття до рідної матері!

Домашнє завдання Вивчи прислів'я.

Квітень землю квітчає,
З вирію пташок стрічає.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Сива волосинка

Маленький Михайлик побачив у косі матері три сиві волосинки.

– Мамо, у вашій косі три сиві волосинки, – сказав Михайлик.

Мама усміхнулась і нічого не сказала. Через кілька днів Михайлик побачив у материній косі чотири сиві волосинки.

– Мамо, – сказав Михайлик здивовано, – у вашій косі чотири сиві волосинки, а було три... Чого це посивіла ще одна волосинка?

– Від болю, – відповіла мама. – Коли болить серце, тоді й сивіє волосинка...

– А від чого ж у вас боліло серце?

– Пам'ятаєш, ти поліз на високе-високе дерево? Я глянула у вікно, побачила тебе на тоненькій гілці. Серце заболіло, й волосинка посивіла.

Михайлик довго сидів задуманий, мовчазний. Потім підійшов до мами, обняв її і тихо запитав:

– Мамо, а коли я на товстій гілці сидітиму, волосинка не посивіє?

В. Сухомлинський

обняти – обійняти

задуманий – замислений, у роздумах

товста – тут – міцна

Дай відповідь! Що побачив Михайлик у косі матері? Від чого посивіло мамине волосся? Яке ставлення у матерів до дітей?

Працюймо разом! Прочитай розмову сина з матір'ю за ролями.

Птах радіє весні, а дитина – матері.
При сонечці тепло, при матері – добре.

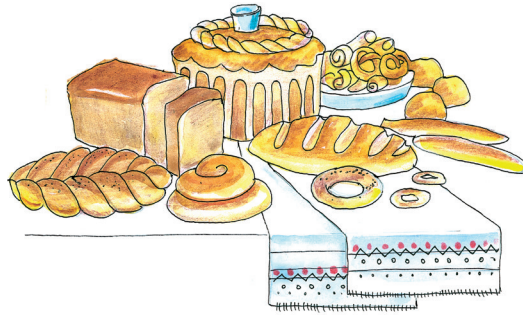
Складання тексту за малюнком та опорними словами

Дай відповідь! Прочитай тексти. Про що розповідається в кожному з них? Що в текстах спільного, а що відмінного? Добери до текстів заголовки.

* * *

Хлібом годує тебе рідна земля. Куди не закине тебе життя – пам'ятай про хліб. Щоденно чесно заробляй свій хліб. Треба бути терплячим і мужнім у праці. Батьки дали тобі перший хліб. Твій обов'язок дати їм останній. Шануй хліб.

* * *

Хліб печуть уже кілька тисяч років. Тоді ж з'явилося в людській мові і це слово. Рослини, із зерна яких виготовляли хліб, називались хлібні. Здавна люди з великою любов'ю ставляться до цього цінного харчового продукту. Вони говорять про нього з ніжністю й теплотою.

* * *

Прийнято зустрічати гостей короваєм і сіллю на вишитому рушнику. Ці величезні короваї печуть у печі. Вони дуже смачні. Для кращого смаку туди додають яйця, цукор. Хліб і сіль – це знак пошани.

Працюймо разом! Розглянь малюнок. Що зображено на ньому? За допомогою малюнка та опорних слів склади зв'язну розповідь про хліб. Добери заголовки до тексту.

Опорні слова: нелегко дається хліб, гаряча піч, запахло свіжим хлібом, мамина помічниця, пшеничний, житній, пахучий, теплий, рум'яний, налитий соками землі, із золотою скоринкою, круглий, як сонце, хліб – то життя, хліб – то святиня, любіть його, шануйте його, на добро, на достаток, на щастя.

Виконай! Склади три-чотири речення про те, як ти цінуєш хліб.

Тема й головна думка тексту

Дай відповідь!

Прочитай текст. Яка тема й головна думка поданого тексту?

Бережіть ліс

Ліс – це не просто скупчення дерев. Він є домівкою для звірів та птахів і багатою коморою для людей. Тут і цінна деревина, і горіхи, і гриби, і ягоди, а також лікарські рослини. А найголовніше те, що ліс – це джерело чистого повітря.

**У тексті завжди про щось розповідається, повідомляється.
Це тема тексту. Кожна розповідь ведеться з певною метою.**

Працюймо разом!

Про що розповідається в тексті? Яка головна думка цього тексту? Добери заголовок.

Ранок. У Василькове віконце заглянуло сонце. Воно немов підказує йому, що пора збиратися до школи. Василько встав, умився і почистив зуби. А потім помолвився і сів до сніданку. Він радісний і веселий. У нього ще звечора все підготовлено до школи.

За О. Моторним

Виконай!

Перепиши текст, визнач тему і головну думку.

Береза – дуже цінне дерево. Своїм соком воно лікує людей від різних хвороб. Навесні ми повинні особливо бережливо ставитися до цього деревця. Якщо ви побачите, що з кори капає сік, то обов'язково закрийте отвір.

Дай відповідь!

Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Добери з довідки один із заголовків. Поясни свій вибір.

* * *

Книжки хворіють. Вони, бідненькі, сохнуть, гублять листочки. Учні можуть стати лікарями книжок. Вони підклеять обкладинку і кожен відірваний листочок. Діти знають, що книги треба берегти.

Довідка. Бережи книгу. Лікуй книгу.

Працюймо разом! Прочитай тексти. Визначи тему і головну думку кожного з них. Придумай назви текстів.

* * *

На Буковині кожна оселя, кожна криниця, кожне подвір'я – це витвори мистецтва. Великі майстри та фантазери роблять усе можливе, щоб кожна хата, подвір'я відрізнялися від інших. Золоті руки у тих людей. Одні працюють з деревом, другі – з глиною, треті – з металом.

Виконай! Перепиши текст. Визнач тему.

Жінки на Буковині мають достатньо фантазії, щоб прикрашати себе і хату так, аби відрізнитись від інших. Вони вишивають фіранки, подушки, сорочки. А національний костюм – це краса, що має стільки відтінків, скільки є осель.

Я можу! Запиши заголовок тексту.

Зустрілися День і Ніч. День і каже:

– Ось тебе звать Ніч та й Ніч. А мене сьогодні звали Середа, вчора – Вівторок, а позавчора – Понеділок. Завтра будуть звати Четвер, а післязавтра – П'ятниця, потім – Субота, Неділя.

Усміхнулася Ніч і відповідала:

– Не хвались, друже. Хіба не знаєш, що без мене і тебе б не було?

Замислився День і більше нічого не казав.

Домашнє завдання Склади тексти, визначи тему і головну думку. Добери заголовки.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Вербна неділя

Вербна неділя – це тиждень перед Пасхою. Зустрічати Вербну неділю треба в чистоті. Скрізь на вулиці треба чистити дерева, білити їх, копати грядки.

У домі треба помити вікна, навести порядок.

На Вербну неділю люди йдуть до церкви за освяченою вербою. Треба посадити освячену вербу в землю. Крім цього, одну гілочку треба покласти біля образу, бо кажуть, що ця верба відвертає блискавку. А ще кажуть, що вербу посадив сам Ісус. Це дерево найшвидше приймається і найраніше цвіте.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Кошики

Коли наближається Великдень, кожна людина купує собі кошик. У нього складають все призначене для освячення: паску, сир, масло, писанки, хрін, сіль, солонину, ковбасу. Кошик прикрашають барвінком і накривають вишитим рушником.

Кошики бувають різні за об'ємом і формою: високі, низькі, широкі, вузькі, великі, маленькі. Вони можуть бути по-різному прикрашені. А чи знаєш ти, звідки беруться кошики? З лози!

Лозоплетіння існує багато десятків років. На берегах річок Пруту, Серету, Черемошу, Тиси, Латориці росте лоза, яку зрізають, обробляють і плетуть з неї кошики. Ця майстерність передається з покоління в покоління.

Дай відповідь!

1. Коли святкується Вербна неділя? 2. Як зустрічаємо її? 3. Що відбувається у церкві? 4. Де ставиться освячена гілочка верби? Чому? 5. Для чого потрібен великодній кошик? 6. Які бувають кошики за об'ємом і формою? 7. Що кладемо у великодній кошик? 8. Чим накриваємо кошик?

Домашнє завдання Перекажи тексти.

Перевір себе

- П** 1. Текст – це:
а) окремі речення; б) об'єднані за змістом речення; в) кілька абзаців.
- П** 2. Те, про що повідомляється, розповідається в тексті, це:
а) мета тексту; б) заголовок; в) тема тексту.
- В** 3. За поданими запитаннями склади текст, запиши його. Добери до тексту заголовок.
1. Хто твій друг? 2. Скільки йому років? 3. Де він живе? 4. В якій школі і в якому класі навчається? 5. Що тобі подобається у твоєму другові?
- В** 4. Запиши речення в такому порядку, щоб вони склали текст. Добери заголовок.
Хлопчик перев'язав птахові лапку. Якось улітку Микола ходив у ліс. Нога в нього була поранена. Під дубом він знайшов журавлика. Скоро журавлик почав ходити по двору. Микола приніс пташку до хати. Всі звикли до нього. Скоро загоїлась лапка у Журки.
- П** 5. До нас прилітають з вирію:
а) чорногузи; б) горобці; в) ворони.
- П** 6. Вербові сережки є у:
а) дуба; б) верби; в) горобини.
- С** 7. Скажи про прихід весни словами з тексту.
Настала справжня весна. Прилетіли чорногузи! Вони привітали мене своїм радісним клетотом: „Ми прилетіли! Ми вже вдома!”
- С** 8. Що символізує писанка? Коли розписуються писанки?
- С** 9. Пригадай, які свята ми відзначаємо навесні. Як святкують Великдень у твоїй сім'ї?

Дай відповідь! Розглянь серію малюнків та склади по два-три речення за змістом кожного, а потім – цілий текст.

Дай відповідь! Розглянь серію малюнків та склади по два-три речення за змістом кожного, а потім – цілий текст.

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Писанки

У всьому світі відомі українські писанки. Вони беруть свій початок від дуже давніх вірувань.

З тієї хвилини, коли на яйце наносився малюнок, це вже було не просте яйце, а свята писанка. Її розписували тільки у доброму настрої.

Писанка – символ вічного життя, добра й сонця. Писанки виготовляються за допомогою розігрітого воску та писачка.

На крапанку віск наносять крапочками. На дряпанці візерунки видряпують.

вірування – традиції, обряди

візерунок – малюнок з різних ліній, кольорів тощо

Дай відповідь! Що символізує писанка? Як створюється вона? Коли розписуються писанки?

Виконай! Розглянь та обговори малюнок. Прочитай текст.

Великдень

Великдень – найбільше християнське свято. Ще його називають Пасхою. Це свято на честь воскресіння Ісуса Христа. Християни ще звечора йдуть до храму Господнього, щоб принести свої щирі молитви Богу. Всю ніч правиться служба. Потім освячується паска.

Символом Великодня стало і розписане яйце.

На Великдень, крім паски, у церкві святять ще й писанки, крашанки, різні страви та навіть речі.

Запам'ятай великодні привітання:

Христос воскрес! Воістину воскрес!

храм – церква

щирі – сердечні

крашанка – пофарбоване куряче яйце, призначене для Великодніх свят

страва – їжа, харчі

Дай відповідь! Що означає Великдень? Як вітаються християни в цей день? Які є Великодні символи? Що відбувається у церкві?

Домашнє завдання

Склади текст про улюблене свято.

Спілкуємося, висловлюємося

Працюймо разом! Склади оголошення, лист.

Оголошення – це документ, який повідомляє, сповіщає про щось. Оголошення складається з таких частин:

- заголовок;
- день, число, година і місце події, заходу;
- зміст заходу;
- кому адресується повідомлення;
- автор (організатор) заходу.

Зразок:

Оголошення

З 25 вересня по 10 жовтня 2016 року в Марамуреші в парку культури і відпочинку щоденно з 10 до 18 год. працює Бухарестський пересувний зоопарк.

Міський відділ культури.

Лист – це писаний текст. Призначений для спілкування з кимось на відстані або повідомлення про що-небудь.

Зразок:

Доброго дня, люба бабусю!

Хочу поділитися з тобою своєю радістю. В школі відбувся конкурс на кращого знавця української мови. Я зайняв перше місце. Зараз готуюся до районної олімпіади. Це дуже відповідально.

Ми всі дуже скучаємо за тобою. Після конкурсу я приїду до тебе в гості.

Твій онук Микола.

15.11.2016

Спілкуємося, висловлюємося

Культура і цивілізація, костюми

Найдорожчі святині

Оселю в українців важко уявити без рушників. Їх тчуть і вишивають досі. Для краси в домі, для щастя в ньому.

Рушники вішають над іконами та портретами дорогих людей, над дверима і над вікнами.

На рушник кладуть хліб і підносять бажаним гостям. Їх передають як обереги з роду в рід.

Хліб і вишитий рушник – одвічні людські символи, найдорожчі святині.

Родинний етикет українців

Родинний етикет українців визначався народними традиціями.

Етикет – правила та норми поведінки.

Традиція – ідеї, звичаї, норми, що передаються з покоління в покоління.

Виконай! Розглянь малюнок та склади текст. Чому навчає мати?

Працюймо разом!

Дай відповідь!

1. Які тобі відомі народні традиції і святкування?
2. А які твої найулюбленіші святкування? Зимові чи літні?
3. А чим цікаві осінні та весняні звичаї?
4. Від кого ти навчився святкування улюблених свят?
5. Що символізує рушник?
6. В яких випадках використовують рушник?

Розділ VI

Людина починається з добра

Виконай! Прочитай текст.

Два брати

(казка)

Жили собі два брати. У старшого була сім'я, були діти.

Менший був самотній. Посіяли якось брати зерно. Коли зібрали врожай – розділили порівну. Ні старший, ні молодший не хотіли взяти більше.

Вночі менший брат не міг ніяк заснути. Все думав: „У брата велика сім'я. Краще я зі своєї частки пересиплю йому зерна. Хоч мені і важко буде, так я ж один”. І він непомітно пересипав до комори брата трохи зерна. Після цього заснув спокійно.

У цей же час не спалося і старшому братові. Він думав: „Бідолашний мій брат. Ніхто, крім мене, його не пожаліє. Моя сім'я хоч і велика, та все ж разом легше перенести труднощі, ніж самотньому. Пересиплю я із своєї частки до його комори, щоб легше йому жилося”.

І старший брат непомітно пересипав свого зерна до комори брата. Тільки після цього він спокійно заснув.

І досі живуть брати у злагоді, турбуються один про одного.

врожай – що вродило в полі і городі, загальна кількість різних плодів, зерна

труднощі – перешкоди, нестатки

непомітно – тихцем, без свідків

злагода – мирні, дружні стосунки

турбуватися – непокоїтися, клопотатися

Дай відповідь! Як поділилися брати зерном? Що зробив вночі менший брат? А старший? Як живуть і досі брати? Чого можна навчитися з їхньої поведінки?

Виконай! Прочитай текст.

Як робиш, так і маєш

(казка)

Ішли собі разом осел і собака. В осла на спині лежала торба з хлібом. Ішли вони, ішли, втомилися і зголодніли. Осел, не задумуючись, почав скубти траву, яка росла при дорозі. Собака не міг наслідувати його приклад і попросив у осла трохи хліба. Але осел і вухом не повів.

– Коли ти голодний, – сказав він собаці, – то пошукай собі їжі. А в мене для тебе зайвого хліба нема.

Собака замовк, і вони пішли далі. Несподівано побачили вони вовка. Дрижачи від страху, осел сказав собаці:

– Захисти мене, друже.

– І не думаю, – сказав собака. – Хто сам їсть, той нехай і захищається сам. – І, покинувши осла, подався в кущі.

Так осел став здобиччю вовка.

здобич – тут – істота, поборена диким звіром
втомитися – знесилитися
наслідувати – повторювати чийсь дії, рухи, звички
дрижати – тремтіти, тут – трястися від страху
захистити – охороняти, обороняти

Дай відповідь!

1. Чому собака відмовився врятувати осла?
2. Що попросив собака у осла?
3. Що можна сказати про поведінку осла?
4. Чого навчає нас цей твір?

Домашнє завдання Перекажи казку.

Розділові знаки

Виконай! Прочитай уважно тексти. Скажи, які розділові знаки є в цих текстах?

- а) – Донечко, ти не знаєш, де мої окуляри?
– Так вони на тумбочці.
- б) – Татусю, дай мені, будь ласка, книжку!
– Візьми, будь ласка!

Розділові знаки

Крапка і кома – найдавніші розділові знаки. Вони з'явилися в друкованих книгах шістнадцятого століття.

Крапка – це переклад латинського слова пунктум. Це слово дало такі назви: пункт, пунктуація, пунктир, пунктуальний, пунктограма.

Кома – слово латинської мови. Воно має таке значення: кую, б'ю, відрубую, відсікаю, відділяю.

Тире – французьке слово. Воно означало – тягти.

Апостроф – наймолодший правописний знак. Його назва взята з грецької мови, що означає: кривий, зігнутий, повернутий.

Працюймо разом! Прочитай уважно та назви розділові знаки.

Ластівка день починає, а соловей кінчає. Як працюєш – так і маєш.

Виконай! Постав відповідні розділові знаки.

Хто багато читає той багато знає Праця людину годує а лінь марнує

Домашнє завдання 1. Прочитай і відгадай.

Маленька, менша від мачини,
Ні з ким не стану на борню.
А при читанні, коли треба,
й людини мову зупиню. (Крапка)

2. Постарайся запам'ятати розділові знаки.

Розділові знаки (.) (,)

Дай відповідь! Прочитай текст і скажи, які розділові знаки використані в ньому.

Моя родина

У мене гарна родина. Мій батько Петро дуже працюючий. Моя мати Леся лагідна. У мене сестрички Дойна, Оксана і брат Віктор. Бабусі дві: Ірина і Софійка. Я люблю своїх родичів.

Працюймо разом! Напиши імена твоїх колег і поясни, які розділові знаки ти використав?

Дівчатка: Оксана, ...

Хлопчики: Віктор, Аурел, ...

Виконай! Запиши каліграфічно. Назви розділові знаки.

Надійшла весна прекрасна,
многоцвітна, тепла, ясна,
ніби дівчинка в вінку.

Ожили луги, діброви,
повно гомону, розмови,
і пісень в чагарнику.

І. Франко

Я можу! 1. Знайди межу кожного слова і речення. Запиши правильно. Постав відповідні розділові знаки.

УнасживесобакаРексуньогоєсинокМухтарвонистережутьнащдім.

2. Прочитай і відгадай.

Злита з хвостиком ця крапка,
Невелика, власне, лапка.

Робить паузу, всім знайома.
Як вона зветься?

(Кома)

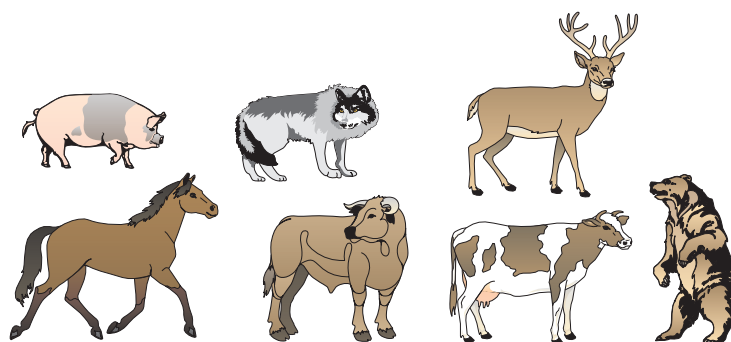
Розділові знаки (.) (,) (:)(;)

Дай відповідь! Прочитай речення, скажи, які розділові знаки були використані.

У лісі ростуть могутні дуби, струнки ялини. Василько розв'язав задачу, прочитав казку, написав вправу. Я часто прогулююся тихим сквером, зеленим парком.

Працюймо разом! Розглянь малюнки, склади речення. Постав відповідні розділові знаки.

Виконай! Прочитай речення і зверни увагу на розділові знаки.

Я люблю такі овочі: капуста, часник, цибулю, буряк, ріпу, моркву, перець, помідори.

Кожна людина повинна мати ще чотири корені: рідна земля, рідна історія, рідна культура, рідна мова.

Я можу! Розглянь малюнок і склади два речення.

Працюймо разом! Розглянь малюнки. Назви предмети одним словом. Запиши їх в ряд. Які розділові знаки треба поставити при письмі?

Домашнє завдання Склади два речення.

Виконай! Розглянь малюнок, обговори його. Прочитай текст.

Друзі

Ішов Ясько зеленим лугом, гукнув Ясько до свого друга:

– Давай, Тимко, через струмок, збудуємо собі місток.

Принесли дошки, почали. А дошки – плюсь, та й попливли...

– Це винен ти!

– Ні, винен ти!

– Не хочу я до тебе йти! Та скоро знов сюди прийшли. Принесли дощок. Почали... З'єднала кладка бережки, і помирились хлопчак.

Б. Снісаренко

Дай відповідь! Чому Ясько гукнув до свого друга?

Працюймо разом! Розглянь малюнок. Скажи, що б ти робив у такому випадку.

Виконай! Прочитай текст.

Для чого руки потрібні?

Петрусь з дідусем великими друзями були. Про все розповідали один одному. Якось дідусь запитав онука:

– А для чого, Петрику, людям руки потрібні?

– Щоб у м'яча грати, – відповів Петрусь.

– А ще для чого? – запитав дідусь.

- Щоб ложку тримати.
- А ще?
- Щоб кицьку гладити.
- А ще?
- Щоб камінчики в річку кидати...

Довго відповідав Петрусь дідусеві. І ніби правильно відповідав. А про головне так і не сказав.

Є. Пермяк

Розділові знаки (.) (,) (: ;) (...)

Дай відповідь! Для чого нам потрібні ці розділові знаки?

Імена, прізвища людей, клички тварин пишуться з великої букви: Тарас Григорович Шевченко; корова Зірка; кінь Вогник.

Інформацію можна знайти в книжці, в журналі, газеті, інтернеті...

Працюймо разом! Розглянь малюнки. Упорядкуй квіти за порами року. Запиши їх назви.

Виконай! Перепиши речення і зверни увагу на розділові знаки.

Біжить щеня щодуху –
Вкусило щось за вухо.
Щеня перелякалось,

За кущик заховалось.
Сидить і вуха чуха.
Щеня вкусила... муха.

Виконай! Доповни перелік.

Дні тижня: середа, ... Меблі: шафа, ... Діти: Юрко, ...

Я можу! Добери слова з довідки.

І мала, і кучерява,
І тихенька і ласкава.
Песик її _____,

Бабця доїть і _____,
Має брата баранця,
Називається _____.

Довідка: стриже, стереже, вівця.

Марійка Підгірянка

Перевір себе

П 1. Що таке букви?

П 2. Що таке звуки?

С 3. Назви два приклади сполучень дж, дз.

С 4. Перепиши каліграфічно прислів'я:

Слова щирого вітання дорожчі за частування.

Лагідне слово – що весняний день.

С 5. Поясни правила вживання апострофа у виділених словах.

1. Нас у сім'ї **п'ятеро**. 2. Бабуся сплела **Дем'янові** шарф. 3. Чистота – за-
порука **здоров'я**. 4. Діти гралися на **подвір'ї**. 5. Посадила **м'яту** мати, пахне
м'ята коло хати...

П 6. Допиши букви **і, и**.

Л с; л с; Д м; д м; Р с; р с.

С 7. З яких творів ці герої?

С 8. Постав розділові знаки.

– Донечко, ти не знаєш, де мої окуляри

– Так вони на тумбочці

С 9. Склади 2 речення із словосполученням дж-дз.

Тарас Шевченко

На співучій землі України народився її великий син – Тарас Шевченко.

З ранніх літ вслухався він у мамину пісню, у дідусеву казку, прислухався до співу мандрівних кобзарів. Та й сам знав дуже багато народних пісень і любив співати. Ще й грав на кобзі та скрипці.

Життя Тараса Григоровича було дуже важким. Ще малим хлопчиком залишився він круглим сиротою.

Свою першу книжку Тарас Шевченко назвав „Кобзар”, бо звуки кобзи (народного музичного інструмента) для нього були найдорожчими. Згодом Тараса Шевченка стали називати великим Кобзарем українського народу.

Наприкінці нелегкого життя великий поет написав для дітей рідної землі „Буквар”.

Дай відповідь! Які книги про Тараса Шевченка у тебе є?

Працюймо разом! Чи є у твоєму краї місця, пов’язані з іменем Т. Шевченка?

Домашнє завдання Перепиши останній абзац тексту у зошит.

* * *

Тече вода з-під явора
яром на долину.
Пишається над водою
червона калина...

Тече вода із-за гаю
та попід горою.
Хлюпочуться качаточка
поміж осокою...

явір – білий клен
осока – болотна трава
пишатися – хизуватися, задивлятися на свою вроду

Перевір себе

П 1. Що таке букви?

П 2. Що таке звуки?

С 3. Назви два приклади сполучень **дж**, **дз**.

С 4. Перепиши каліграфічно прислів'я:

Слова щирого вітання дорожчі за частування.
Лагідне слово – що весняний день.

С 5. Поясни правила вживання апострофа у виділених словах.

1. Нас у сім'ї **п'ятеро**.
2. Бабуся сплела **Дем'янові** шарф.
3. Чистота – запорука **здоров'я**.
4. Діти гралися на **подвір'ї**.
5. Посадила **м'яту** мати, пахне **м'ята** коло хати...

П 6. Допиши букви **і**, **и**.

Л с; л с;

Д м; д м;

Р с; р с.

С 7. З яких творів ці герої?

Розділ VII Літо, екскурсії

Літо прийшло

Ось стукає вже літечко в віконце,
Усміхається бузок палкому сонцю,
Достигають у садах черешні перші,
І зозуля зве в ліси мережні.

Ой і любо всім, коли приходить літо,
Все шумить розкішно і буяють квіти,
Річка тепла всіх нас манить, ще й моргає,
Літо красне нас з розвагами чекає!

Л. Дорош

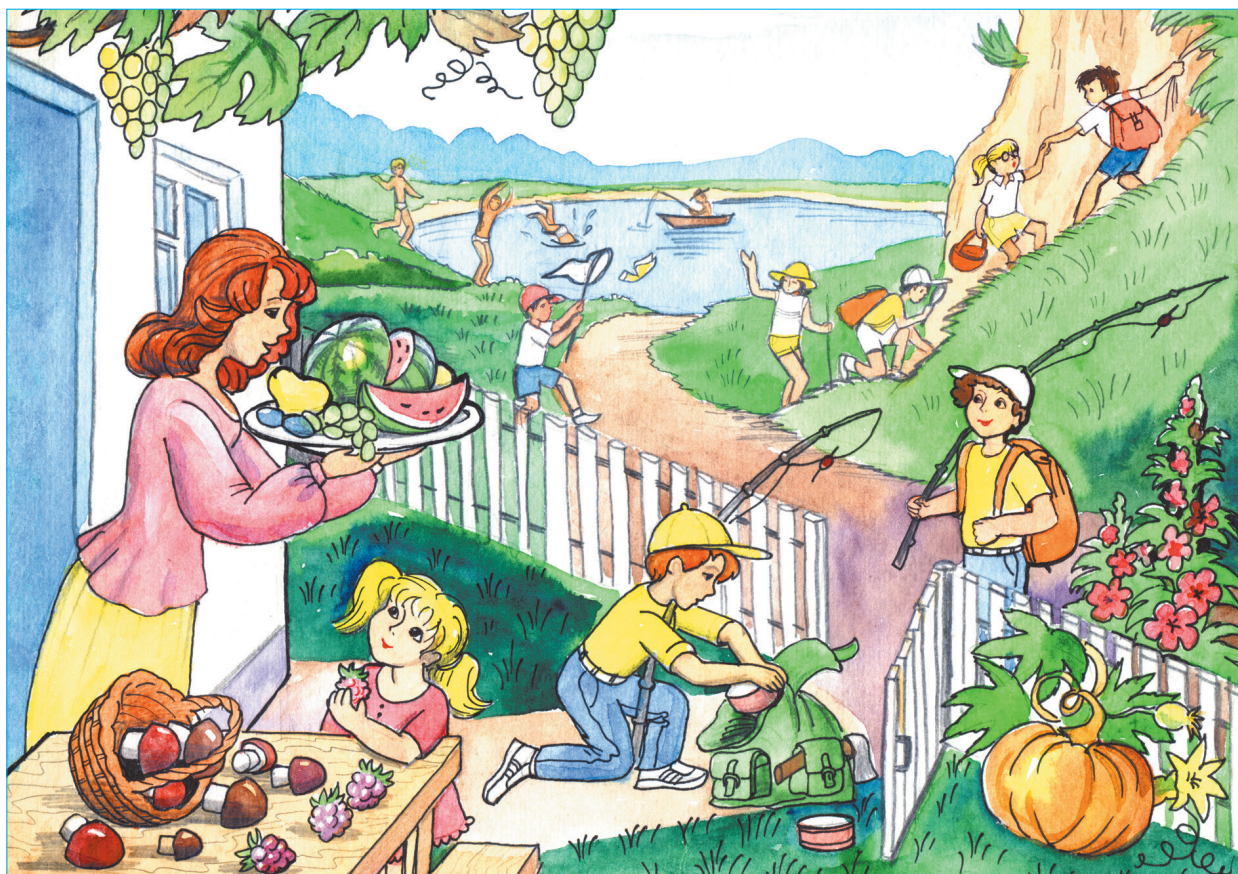
Виконай! Прочитай текст.

Рідний край

Любов до мами і до рідного краю завжди манить всіх додому. Як теплі, лагідні мамині руки, які пестять рідну дитину, так і рідна земля, щедра і привітна, оберігає своїх мешканців. Слова „мати” і „рідний край” не можна замінити нічим. Як мати, яка народила тебе, дала життя і весь час дбає про те, щоб направити на правильний шлях, так і рідна земля чекає тільки добрих вчинків, вдячності, турботи про неї.

Дорога тобі кожна стежечка, рослинка, комашка, квіточка, тваринка, пташиночка, деревце, джерельце, високі гори, вкриті зеленими лісами, бистрі річки, широкі врожайні поля, квітучі луки, лагідне море...

За Н. Бабич

Домашнє завдання Склади два речення про літо.

Екскурсії

Працюймо разом! Розглянь малюнки та подорожуй рідною країною.

Сучава

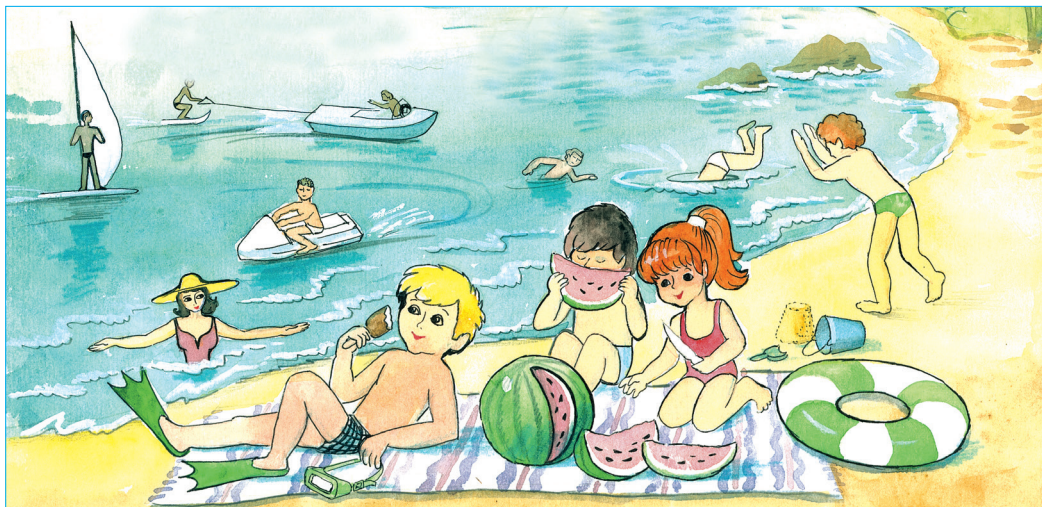
Бухарест

Тульча

Розділові знаки (.) (,) (:) (;) (...) (–) (?)

Дай відповідь! Який розділовий знак пишемо у кінці питальних речень.

Працюймо разом! Дай повну відповідь на запитання.

Коли ти поїдеш відпочивати до Констанци?

Коли ми поїдемо на екскурсію?

Хто вже розв'язав задачу?

Скільки місяців у році?

Виконай! Відгадай загадку.

В небі ластівка летить.
З вітром листя шелестить.
Воду п'є лелека.
Сонце палить. Спека.
Половіє жито.
Яка пора?

половіє – достигає, стає жовтим

Я можу! Допиши речення.

Де ... ? Хто ... ? Що ... ? Чому ... ?

Домашнє завдання Склади три речення.

Розділові знаки (.) (,) (:), (;) (...) (–) (?) (!)

Дай відповідь! Який розділовий знак ставимо в кінці окличних речень?

Працюймо разом! Прочитай скоромовку.

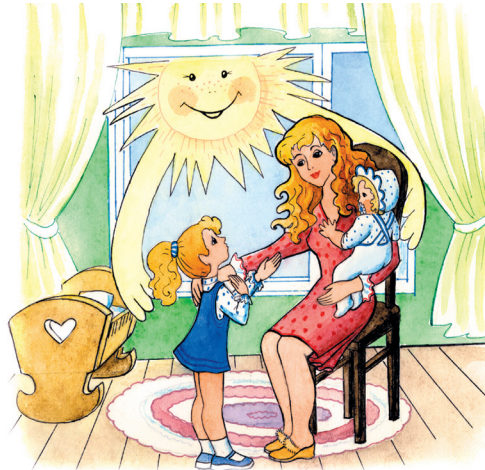
Овес

Овсій, овес сій!
Овсій день увесь сів овес!

Виконай! Поясни розділові знаки.

Ще в колисці немовля
Слово „мама” вимовля.
Найдорожче в світі слово
Так звучить у рідній мові:
Мати, матінка, матуся,
Мама, мамочка, мамуся!
Називаю тебе я,
Рідна ненечко моя!

В. Гринько

Я можу! Перепиши і постав у кінці речення знак оклику. Прочитай завершене речення з відповідною інтонацією.

Добре, учіться, діти
Бережіть рідні ліси
Друже, швидше підростай
Заходьте дружно та сміливо

Домашнє завдання Перепиши з підручника текст, який тобі подобається.

Що? Коли? Навіщо? Як?
Розпитає у нас знак,
Адже любить все знати,
Не боїться запитати! (Знак питання)

Михайло Коцюбинський

Михайло Коцюбинський – відомий український письменник. Автор багатьох творів для дорослих та дітей.

Добре відомі його оповідання для дітей „Маленький грішник”, „Харитя” та казки „Про двох цапків”, „Дві кізочки”.

Працюймо разом! Розглянь малюнок та прочитай тексти.

Про двох цапків

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега підходить чорний цапок. І той хоче через річку перебраться, і другий.

А через річку кладка. Така вузенька, що тільки один може перейти, а двом тісно.

Не схотів білий цапок зачекати, поки перейде через кладку чорний, а чорний і собі не схотів заждати, щоб перейшов білий.

Ступили обидва на кладку, зійшлися посередині та й ну один одного лобами й рогами бити!

Бились, бились, та й скінчилося на тому, що обидва у воду попадали і потопилися.

Дві кізочки

А дві кізочки були розумнішими.

Стрілись вони на вузенькій стежечці. З одного боку стежечки – глибокий рів, а з другого – висока й крута гора. Розминутися ніяк не можна.

Постояли вони, постояли, подумали-подумали, а тоді одна кізочка стала на коліна, перевернулася на бік, лягла на стежці і притиснулася до гори.

Тоді друга обережно переступила через неї, а та, що лежала, встала й пішла собі.

Зміст

Мова і мовлення / 4

Розділ I.

Настала осінь чарівна

Повторення. Алфавіт. Узагальнення вивченого матеріалу / 7

Усне мовлення / 11

Писемне мовлення / 12

Звуки і букви. Букви і їх сполучення. Написання букв / 13

Голосні і приголосні звуки / 15

Велика буква в словах / 17

Розділові знаки (.) (?) (!) / 21

Велика буква / 25

Спілкуємося, висловлюємося / 29

Перевір себе / 30

Розділ II.

Книга – джерело знань

Звуки мовлення і позначення їх на письмі / 33

Азбука. Велика буква / 34

Голосні звуки. Позначення їх буквами / 37

Буква ї (ї) / 38

Приголосні звуки. Позначення їх буквами / 41

Позначення м'якості приголосних м'яким знаком (ь) / 42

Приголосні звуки / 45

Апостроф / 46

Приголосні звуки / 47

Правильно вимовляй звуки [дж], [дз], [дз'] / 49

Спілкуємося, висловлюємося / 51

Перевір себе / 52

Розділ III.

Зима

Слово / 55

Слова близькі за значенням / 59

Слова протилежні за значенням / 62

Слова, які означають дію предмета / 64

Повторення апострофа. Сполучення дж, дз, йо, ьо / 65

Слово, що означає число предметів / 68

Перевір себе / 69

Спілкуємося, висловлюємося / 71

Розділ IV.

Родина, рідний край, мова

Речення. Зв'язок слів у реченні / 73

Види речень за метою висловлювання / 76

Розповідне речення / 79

Питальне речення / 80

Перевір себе / 81

Спонукальне речення / 82

Підмет та присудок / 83

Спілкуємося, висловлюємося / 85

Розділ V.

Миля весна шле подарунки

Текст. Що таке текст? / 89

Текст. Заголовок тексту. Назва тексту / 93

Складання тексту за малюнком та опорними словами / 97

Тема й головна думка тексту / 98

Перевір себе / 101

Спілкуємося, висловлюємося / 105

Спілкуємося, висловлюємося / 107

Розділ VI.

Людина починається з добра

Розділові знаки / 110

Розділові знаки (.) (,) / 111

Розділові знаки (.) (.) (:)(;) / 111

Розділові знаки (.) (.) (:)(;) (...) / 114

Перевір себе / 115

Розділ VII.

Літо, екскурсії

Літо прийшло / 118

ISBN 978-606-31-0000-0

9 786063 106279